

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Monika Mlýnková

Předvídatelnost soudního rozhodování

Diplomová práce

Olomouc 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Předvídatelnost soudního rozhodování vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Komárově dne 16. února 2011

Děkuji paní JUDr. Janě Křiváčkové za odborné vedení mé diplomové práce, za podnětné připomínky, pomoc a rady při zpracování.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Pojem předvídatelnost	9
2.1	Vymezení pojmu předvídatelnost a překvapivost.....	9
2.2	Podstata předvídatelného rozhodování	10
3	Záruka předvídatelnosti soudního rozhodnutí	13
3.1	Poučovací povinnost soudu obecně	13
3.2	Význam poučovací povinnosti.....	13
3.3	K ustanovení § 118a OSŘ a v něm zakotvenému předvídatelnému postupu soudu..	15
3.3.1	Jednotlivá poučení soudu v ustanovení § 118a OSŘ.....	15
3.4	Hranice mezi poučením procesním a hmotněprávním.....	20
3.4.1	Porušení procesní rovnosti v rámci poučovací povinnosti soudu.....	23
3.4.2	Úprava poučovací povinnosti v německém soudním řádu	25
4	Vliv některých zásad civilního procesu na předvídatelnost.....	27
4.1	Kontradiktorní charakter sporného civilního řízení	27
4.2	Koncentrace řízení a její vazba na předvídatelnost soudního rozhodnutí.....	28
4.3	Zásada arbitrárního pořádku	31
5	Podstata soudního rozhodnutí	33
5.1	Soudní rozhodnutí a jeho normativní povaha	34
6	Odepření práva na řádný soudní proces v důsledku překvapivosti rozhodnutí	38
6.1	Pojetí práva na spravedlivý proces	38
6.2	Příčiny vydání překvapivého rozhodnutí	39

6.3	Vydání překvapivého rozhodnutí a zásah do práva na spravedlivý proces	41
7	Závěr	46
	Seznam použitých zdrojů	53

1 Úvod

Předkládaná diplomová práce pojednává o předvídatelných soudních rozhodnutích, resp. o zásadě předvídatelnosti soudního rozhodování, o významu této zásady a její podobě při uplatňování v civilním právu procesním. Obecně lze projev předvídatelnosti rozhodování nebo předvídatelnost činnosti či postupu státních orgánů nalézt v řadě jiných právních odvětví. Jako příklad lze uvést předvídatelnost činnosti veřejné správy zakotvenou v ustanovení § 2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb. správní řád, ve znění pozdějších předpisů, nebo nově regulovaná zásada předvídatelnosti rozhodování v ustanovení § 13 v návrhu nového občanského zákoníku.

Já se však v této práci zaměřuji konkrétně na podobu zásady předvídatelnosti při rozhodování soudů v civilním právu procesním. Jedná se v této právní oblasti o téma velmi zajímavé a specifické a na které doposud není nahlíženo komplexně. I přesto, že si uvědomuji náročnost zpracování tématu diplomové práce, je přesto mou snahou a cílem, přiblížit se zásadě předvídatelnosti soudního rozhodování a přinést na toto téma alespoň některá určitá stanoviska.

Předvídatelnost rozhodnutí představuje určitý druh jistoty v rámci soudního rozhodování. Jak uvádí J. Křiváčková, tato jistota pramení především z platného právního řádu a navíc mimo tento pramen je velmi významná judikatura, kdy je zcela logické předvídat totožnost, resp. obdobnost rozhodnutí, bylo-li již předtím o obdobné věci určitým způsobem rozhodnuto.¹

V této souvislosti se zaměřuji zejména na účastníky řízení. Vzhledem k jejich postavení v řízení je podstatné, aby oni nebyli nepředvídatelným postupem a rozhodováním soudu překvapeni, resp. aby nebyli soudcem, který vede řízení, postaveni do takové situace, která by pro ně znamenala neúspěch ve věci pro daleko menší znalost právních předpisů i rozsáhlé soudní judikatury.

Nabízí se tedy hned velmi signifikantní otázka, jakým způsobem se vyvarovat situaci, která by mohla účastníka pro menší povědomí procesních předpisů, jak uvádí J. Jirsa, tzv. „*zahnat do úzkých*“, že by to nakonec mohlo znamenat jeho prohru ve sporu.² Odpověď je snadná. Účastníka řádně poučit. Stěžejní oblastí, kterou se v této práci zabývám, je tedy analyzování

¹ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2008, s. 77.

² JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis CZ (knihovnička Orac), 2005, s. 43.

poučovací povinnosti soudu jako nejdůležitějšího instrumentu a záruky předvídatelnosti soudního rozhodování.

S pojmy předvídatelnost soudního rozhodování je nejčastěji spojován termín překvapivé rozhodnutí. Ten je v podstatě stále jen kazuisticky vysvětlován, nicméně základní náhled na vymezení pojmu překvapivého rozhodnutí lze nalézt především v judikatuře Nejvyššího a Ústavního soudu, kdy oba hodnotí vydání překvapivého rozhodnutí jako vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.³

Struktura práce odpovídá zadání diplomového úkolu. V souladu s ním se po úvodu věnuji ve druhé kapitole formou metody deskripce pojmům předvídatelnost a překvapivost, nalézám jejich význam a aplikaci ve vztahu k soudnímu rozhodování a v neposlední řadě uvádím výstižnou charakteristiku jejich vzájemného vztahu, byť se jedná v zásadě o pojmy antonymní.

Cílem třetí stěžejní kapitoly je potvrdit prostřednictvím analyzování poučovací povinnosti, zejména poučovací povinnosti při jednání v ustanovení § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), fakt, že tato představuje základní kámen pro dosažení požadavku předvídatelnosti soudního rozhodování.

Dále se zabývám v podkapitole 3. 4 v rámci poučovací povinnosti soudu problematikou, která není doposud pojímána jednoznačně, a to, zda je správné napovědět účastníku v souladu s ustanovením § 118a odst. 1, 2, 3 OSŘ tak důkladně, že se soud kloní až k poučení o hmotném právu. V důsledku kladné odpovědi vyvstává otázka možného porušení principu rovnosti procesních stran, kdy zákon předpokládá, že se tak bude dít pouze k jedné sporné straně. Cílem této podkapitoly a na základě rozboru zmíněné problematiky je pak vyvrácení domněnky o možném porušení procesní rovnosti.

Závěrem třetí kapitoly stručně nastiňuji komparativní metodou právní úpravu poučovací povinnosti v německém soudním řádu, neboť podle německé úpravy soud běžně poskytuje účastníkům hmotněprávní náhled na souzenou věc. Německý soudce před vydáním svého rozhodnutí, pokud vyvstanou zákonem předvídané skutečnosti, poučuje procesní strany o hmotném právu.

Ve čtvrté kapitole poukazuji na vztah některých vybraných základních zásad civilního procesu a předvídatelnosti soudního rozhodování. Těmito zásadami jsou zásada

³ SPÁČIL, Jiří. Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu a předvídatelnost rozhodnutí. Zákaz překvapivých rozhodnutí, jejich předvídatelnost a zásada dvojinstančnosti v judikatuře. Rekvalifikační kurz a zajišťování veřejných potřeb. *Soudní rozhledy*, 2010, poř. č. 83, č. 9, s. 324.

kontradiktornosti, koncentrace řízení a zásada arbitrárního pořádku. Cílem této části formou deskriptivní a analytické metody je zjevně potvrdit, že dodržování a respektování zmíněných zásad přispívá k vydání předvídatelného rozhodnutí.

Obsah páté kapitoly konstatuje samotnou podstatu soudního rozhodnutí, jakožto konečného a očekávaného výsledku v určité věci. Prostřednictvím deduktivní metody je snahou potvrdit skutečnost, že i přesto, že z formálního hlediska rozhodnutí českých soudů nemají žádnou normativní vlastnost, z hlediska materiálního a v zájmu právní jistoty a předvídatelnosti rozhodování, obecně platí, že rozhodnutí vyšších soudů jsou soudy nižšího stupně v podstatě respektována. Stěžejním cílem je rovněž prokázat, že v zájmu předvídatelnosti mají soudy ve skutkově obdobných právních případech rozhodovat stejně; v opačném případě jsou povinni svou změnu v rozhodnutí náležitě odůvodnit.

Cílem šesté kapitoly, na základě rozboru judikatury vrcholných soudů, je dosvědčit, že překvapivá rozhodnutí jsou beze sporu jednou ze závažných forem porušení práva na právní slyšení ve smyslu článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“) a spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 LZPS, kdy není účastníkům umožněno plně uplatnění práv vyjádřit se k prováděnému dokazování.

Především uvádím nejčastější příčiny vydávání překvapivých soudních rozhodnutí, jejichž prostřednictvím je nutno potvrdit, že právě ony vedou k porušení ústavně garantovaných základních práv. Obranou proti zásahu do zaručených ústavních práv je pak podání ústavní stížnosti k Ústavnímu soudu.

Pokud jde o metodologické hledisko, při zpracování tématu jsou respektovány obvyklé postupy, primárně metody deskripce, analýzy, následné syntézy a dedukce. Také využívám zejména metodu výkladovou a jen okrajově metodu srovnávací. Mezi stěžejní zdroje v této práci patří zejména judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, ale také konkrétní rozhodnutí soudů dalších. Dále jsou využívány komentáře platných právních předpisů, monografie a řada článků publikovaných v odborných právnických časopisech.

Ve své práci vytvářím zajímavý celek informací, jenž podkrývá odpovědi na určité otázky týkající se problematiky předvídatelného soudního rozhodování a také následně i rozhodnutí překvapivého. Snahou je přiblížit a potvrdit skutečnost, že zásada předvídatelnosti je v soudní praxi příliš málo aplikovaná, což mnohdy vede k prodlužování doby trvání soudního řízení.

Nicméně díky určitým krokům, které vedou k právnímu zakotvení zásady předvídatelnosti v návrhu nového občanského zákoníku v ustanovení § 13, lze de lege ferenda počítat s větší akceptovatelností a aplikací předvídatelnosti rozhodování i před soudy.

2 Pojem předvídatelnost

2.1 Vymezení pojmu předvídatelnost a překvapivost

Pojem předvídatelnost má velmi úzkou vazbu ke slovům jako jsou jistota, bezpečnost, očekávaná a běžná situace a dokonce je možno říct, že předvídatelný je náš celý všední život. Jsou to naše jistoty (pokud nás nepotká něco nepředvídatelného), které nás provází od rána do večera. Jsou to okamžiky, situace, jevy, které lze zkrátka předvídat, lze s nimi počítat, protože pravděpodobnost, že ráno vstanu a půjdu do školy či do práce je prostě velmi vysoká, a tudíž předvídatelná.

Za pomoci slovníku českých synonym lze vycházet i ze slovesa předvídat, jež je definováno jako něco předpokládat, něco tušit, očekávat. Člověk, který něco předpovídá, je tak prozíravý, důvtipný a obezřelý.⁴

V návaznosti na vybrané téma mé diplomové práce mohu analogicky vyjádřit, že předvídatelné rozhodování soudu je právě rozhodování, které lze očekávat, tušit, k jakému výsledku soud dospěje, účastník řízení je důvtipný v tom, o jakých právních závěrech při svých úvahách bude soud rozmýšlet. Aby bylo možné takové závěry očekávat, je nutné splnit celou řadu zákonných povinností, a to jak ze strany soudu, tak ze strany účastníků.

S pojmem předvídatelnost je spojován i termín překvapivost rozhodnutí. V rámci obecného výkladu slova překvapivý či překvapení lze vymezit tato slova obdobně jako něco, co nás překvapí a nečekaně přivede v údiv.⁵ Obvyklým významem slova překvapivý, jak definuje například J. Křiváčková, je vyjádření toho, že něco je v rozporu s něčí představou, něčím předpokladem.⁶

Nejčastěji se setkáváme s definicí překvapivého rozhodnutí v rozhodovací činnosti Nejvyššího a Ústavního soudu, kdy předmětem jejich vybrané judikatury je často vysvětlování a zdůvodňování okolností, za nichž soud vydal překvapivé rozhodnutí.

Překvapivým, jak definuje Nejvyšší soud, „*je konkrétně takové rozhodnutí, které nebylo možno na základě zjištěného skutkového stavu věci, postupu odvolacího soudu a dosud přednesených tvrzení účastníků řízení vůbec předvídat*“. Tak je tomu například tehdy,

⁴ PALA, Karel, VŠIANSKÝ, Jan. *Slovník českých synonym*. Praha 2: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 261.

⁵ Oficiální stránky ABZ slovník českých synonym [online]. [navštíveno dne 3. prosince 2010]. Dostupné z: <<http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/udiv>>.

⁶ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2008, s. 75.

kdy odvolací soud (oproti soudu prvního stupně) posuzoval skutečnost, kterou žádný z účastníků nikdy netvrdil či nepopíral, popř. která nebyla předmětem posuzování soudu prvního stupně,⁷ a odvolací soud přesto na základě těchto skutečností vydal rozhodnutí.

Tak je tomu i tehdy, kdy odvolací soud s účastníky při posuzování věci nespolupracoval, neseznámil je se svými závěry, ponechal si svůj odlišný názor „jakoby“ pro sebe a poté rozhodl. Nelze konstatovat nic víc, než to, že vznikl pro účastníka nečekaný verdikt.

Na základě výše uvedeného je třeba posoudit zásadní otázku, jaká je tedy vazba mezi předvídatelností soudního rozhodování a rozhodnutím překvapivým? Je možné je uvádět jako pojmy totožné? Odpověď nalézám nejen na základě výše zmíněného obecného vymezení, nýbrž i na základě mého bádání v této práci. Lze uvést, že jde o pojmy zcela antonymní, kdy předvídatelnost i překvapivost rozhodnutí se objevují k jinému okamžiku soudního rozhodování. Na druhou stranu lze však nicméně usoudit, že mezi nimi existuje určitá souvislost a podmíněnost.

Souvislost spočívá v tom, že předvídatelnost rozhodnutí je zajištěna a zaručena předvídatelnými postupy a splněnými povinnostmi procesních subjektů v daném řízení a případné překvapivé rozhodnutí je vydáno až jako důsledek porušení a nesplnění těchto procesních povinností.

Tak jak uvádí výše konkrétní judikatura Nejvyššího soudu: „*soud posuzoval něco, co dříve žádný z účastníků netvrdil, ale přesto své odlišné posouzení nesdělil, nepoučil řádně účastníky, postupoval tedy nepředvídatelně, a proto se neubránil vydání pro účastníka překvapivého rozhodnutí*“.⁸

2.2 Podstata předvídatelného rozhodování

Po stručném definování překvapivého rozhodnutí navazují tímto na konkrétnější charakteristiku rozhodnutí předvídatelného.

Zásadní otázkou, kterou je nutné vyřešit k dalšímu zkoumání předvídatelnosti soudního rozhodování, je, co předvídatelnost soudního rozhodnutí jako taková znamená, přesněji řečeno, v čem spočívá či kde se uplatňuje.

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2007, sp. zn. 28 Cdo 3256/2006

⁸ „Tamtéž“

Pro prvotní definování předvídatelného rozhodnutí využiji definici L. Drápala a J. Bureše, „*kdy předvídatelné může být jen takové rozhodnutí, kterému předchází předvídatelný postup soudu při jednání a dokazování*“.⁹

S tím lze naprosto souhlasit. Předvídatelnost soudního rozhodování se totiž nejvíce spojuje s poučovací povinností soudu o procesních povinnostech účastníků v průběhu jednání, zejména s poučením zakotveným v ustanovení § 118a OSŘ. Je to také proto, že poučovací povinnost při jednání je základním nástrojem k dosažení předvídatelnosti soudního rozhodování. Domnívám se také shodně s uvedenými autory, že ustanovení § 118a odst. 1 – 3 OSŘ dává zřetelný návod, jak se poučovací povinnost soudu řádně poskytuje, aby se předešlo nepředvídatelnosti soudního výsledku.

Konkrétně toto poučení tedy spočívá, jak vyplývá z ustanovení § 118a OSŘ, ve výzvě doplnit tvrzení, doplnit v potřebném rozsahu vylíčení rozhodných skutečností, označit důkazy k prokázání svých tvrzení, poté v poučení o čem má takové tvrzení doplnit, o čem má doplnit vylíčení rozhodných skutečností (jestliže je možné věc po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru), a také v poučení o následcích, které nastanou, když této výzvě účastníci nevyhoví.

Je tu stanoven jasný postup pro to, aby soudce v zákonem předvídaných situacích účastníka především řádně poučil. A to pro případ, že taková účastníkova povinnost, zejména povinnost tvrzení a povinnost důkazní, je nedostatečná.

Jde především o myšlenku, aby účastníci neutrpěli újmu na svých právech jen proto, že mají daleko menší znalost procesních předpisů nebo jen proto, že mají jinou představu o konečném vyřešení daného sporu, než má soudce. Proto je třeba případnou větší znalost procesních předpisů a lepší orientaci v řízení získat prostřednictvím poučovací povinnosti soudu.

Jak obdobně uvádí J. Jirsa: „*tzv. předvídatelnost znamená, že by účastník neměl být soudním rozhodnutím překvapen, neměl by být soudcem, který vede proces a ovládá procesní právo, postaven do takové procesní situace, která by pro něj znamenala neúspěch ve věci jen pro daleko menší vědomosti právních předpisů. Pokud mají účastníci přesná procesní práva a povinnosti a je od nich vyžadována větší míra odpovědnosti za výsledek sporu, je nezbytné účastníky v souvislosti s konkrétní procesní situací řádně poučit*“.¹⁰

⁹ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 830.

¹⁰ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis (knihovnička Orac), 2005, s. 43.

Naproti tomu požadavek předvídatelnosti však neznamená, že by snad již v průběhu řízení mělo být zřejmé, jak soud ve věci rozhodne. Shodně se přikláním k názoru M. Vašíčka a D. Dvořáčka, „že by mělo být spíše zjevné, o jakých právních závěrech bude soud při svých úvahách rozmýšlet. Soud při závěrečné poradě tak nevytváří zcela nový právní závěr, který se v řízení neobjevil, ale pouze si vybírá z právních názorů v řízení přednesených“.¹¹

Odpovědí na otázku, kdy lze tedy počítat s vydáním pro účastníka předvídatelného rozhodnutí, je ta, jak se uvádí v řadě odborných publikací a komentářích, že předvídatelný výsledek lze očekávat zejména řádným splněním poučovací povinnosti ze strany soudu uvedené v ustanovení § 118a OSŘ.

Jádrem věci je tak v zásadě odpovědnost soudu za to, aby především on dostal svým zákonem předvídaných poučovacích povinností. Poté lze snadno očekávat, že účastníci řízení nebudou udiveny jeho výsledkem. Nutno konstatovat, že požadavek předvídatelnosti rozhodnutí je tedy naplněn předvídatelnými postupy soudu.

¹¹ VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 222.

3 Záruka předvídatelnosti soudního rozhodnutí

3.1 Poučovací povinnost soudu obecně

Poučovací povinností se zabývám v této podkapitole z důvodu potvrdit tezi, že ta představuje základní záruku pro předvídatelnost soudního rozhodování. Domnívám se, že náležitý impuls ze strany soudu v průběhu řízení, zejména při jednání, všem účastníkům umožní lépe se před soudem orientovat a postupovat tak v souladu s právními předpisy a pokyny soudu.

Poučovací povinnost, jak uvádí obecně K. Svoboda: „*je spojena s aktivním působením soudu v podobě poskytnutí potřebných informací stranám o jejich právech a povinnostech, které mají v rámci daného sporu*“.¹²

S tím souhlasím, protože si myslím, že účastníkům se ze strany soudu má dostat takového poučení, aby pro jejich nedostatečné či neúplné splnění procesních povinností, neutrpěli újmu z důvodu nevědomosti, že takové povinnosti mají.

3.2 Význam poučovací povinnosti

Poučovací povinnost znamená obecně procesní úkon soudu, který má povahu opatření a který zabezpečuje rovnost účastníků řízení.¹³

S tím lze souhlasit, protože soud poučuje zejména proto, jak je uvedeno výše, aby nenastala nemožnost realizace práva jen kvůli neznalosti procesních pravidel,¹⁴ a aby účastníci nebyli ve znevýhodňujícím postavení. Účastníci řízení si mnohdy nejsou vědomi svých procesních práv a povinností. Proto je soud vybaven povinností účastníky v rozhodném okamžiku řádně poučit, aby neutrpěli újmu na svých právech a nevznikla eventuálně nerovnost, když by jeden z účastníků byl práva neznalý.

Poučovací soudní povinnost mimo to, že zajišťuje rovnost účastníků řízení, má však i zřetelný význam pro zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování. Představuje základní nástroj k jejímu dosažení.

¹² SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 47.

¹³ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 207 – 209.

¹⁴ HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 487.

V této souvislosti je nutno se ptát, k jakému okamžiku má tedy soud poučovat, aby účastníci řízení neutrpěli újmu na svých právech pro menší znalost právních předpisů.

Odpověď lze nalézt v současném rozlišování poučovací povinnosti na poučení obecné a tzv. zvláštní, speciální.

Obecně formulovaná poučovací povinnost je upravená v ustanovení § 5 OSŘ. Je pojata všeobecně a neodráží potřebu poskytnutí poučení účastníků v konkrétní procesní situaci.¹⁵ Při takovém poučování vychází soud z okolností případu a úrovně účastníků.¹⁶

Vedle toho obsahuje občanský soudní řád ve svých ustanoveních celou řadu dalších konkrétních poučovacích povinností pro jednotlivé procesní situace, které soud plní jednak při jednání, některá však poskytuje i mimo jednání. Zejména mimo jednání soud poučuje v případech, které zákon výslovně stanoví, např. v § 15a, § 30, § 32, § 40 atd. Při jednání poučuje především podle § 118a OSŘ, které tu má zvláštní místo v návaznosti na předvídatelnost soudního rozhodování.

Z ustanovení § 118a OSŘ vyplývá zřejmý okamžik, kdy soud je povinen účastníkům poučení poskytnout. Je to tehdy, když účastníci netvrdí všechny pro rozhodnutí důležité skutečnosti či neoznačí důkazy k prokázání svých tvrzení. Na základě těchto momentů je povinností soudu vždy účastníky vyzvat a poučit o doplnění rozhodných skutečností či označení potřebných důkazů, jakož i poučit o následcích nesplnění těchto povinností v podobě neunesení břemene tvrzení nebo břemene důkazního.

Závěrem je nutno uvést, shodně s názorem J. Stavinohové a P. Hlavsy, „že poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudů dostat, bylo konkrétní a podrobné a aby se jim dostalo v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné, a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech.“¹⁷

¹⁵ STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 207 – 209.

¹⁶ WINTEROVÁ, Alena. In ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha, 2009, s. 17.

¹⁷ STAVINOHOVÁ, HLAVSA: *Civilní proces...*, s. 208.

3.3 K ustanovení § 118a OSŘ a v něm zakotvenému předvídatelnému postupu soudu

V ustanovení § 118a OSŘ je stanoveno hned několik situací, kdy soud vydává výzvy, ve kterých jsou účastníci vybízeni k určitým činnostem a jsou poučováni o následcích jejich pasivity. Poučení dle ustanovení § 118a OSŘ je poučením, které předseda senátu poskytuje během konajícího se jednání.

Jak uvádí P. Horák a M. Hromada: *„jedná se o poučovací povinnost překračující pravidlo upravené v ustanovení § 5 OSŘ, dle kterého lze poučovat pouze o procesních právech a povinnostech, neboť soud sice poučuje o procesní povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, avšak musí zároveň předestřít účastníkům všechny znaky skutkové podstaty, podle které se věc posuzuje nebo podle názoru soudu může posoudit“*.¹⁸

S tím lze souhlasit, neboť se má za to, že poučení, jak bylo již výše avizováno, má být konkrétní, účelné a poskytnuté v tom okamžiku, aby s ohledem na svou procesní neznalost, nemohl účastník řízení utrpět újmu na svých právech.

3.3.1 Jednotlivá poučení soudu v ustanovení § 118a OSŘ

V této podkapitole uvádím přehled a podstatu ustanovení § 118a OSŘ, neboť se v něm nejvýrazněji projevuje zásada předvídatelnosti soudního rozhodování a postupu soudu. V ustanovení § 118a odst. 1 OSŘ je upraveno poučení o povinnosti tvrzení, v § 118a odst. 2 OSŘ poučení o jiném právním náhledu na věc a z toho vyplývající povinnost tvrzení, v § 118a odst. 3 OSŘ o povinnosti důkazní, v § 118a odst. 4 OSŘ poučení o jiných procesních právech a povinnostech, než o povinnosti tvrzení a důkazní.

V ustanovení § 118a odst. 1 OSŘ se stanoví: *„ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy“*. Poučení podle tohoto odstavce by mělo být vždy specifikováno co do předmětu tvrzení, které je třeba doplnit, což může být ze strany soudce, jak uvádí A. Winterová, *„jen všeobecné, nikoli podrobné uvedení toho, co v účastníkově tvrzení chybí“*.¹⁹

¹⁸ HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 492.

Když žalobce soudu předkládá právní věc, měl by v ní tvrdit pro věc všechny rozhodné skutečnosti, stejně tak žalovaný, který se vyjadřuje k žalobě, by měl takové skutečnosti tvrdit. V některých případech se ale stává, že účastník nevyličil vše, co by bylo vhodné v konkrétní věci tvrdit, ať už z jakéhokoliv důvodu. Velmi často se tak děje proto, že si ani neuvědomuje, že jde o věc, kterou je nutné v řízení tvrdit, nebo se domnívá, že to které konkrétní tvrzení nebude pro soudní řízení relevantní a nechce zahrnovat soud zbytečnými informacemi.

Pokud účastník sporného řízení tvrdí okolnost, která pro něj může přivodit příznivé rozhodnutí, musí jej soud poučit o tom, v jakém směru má své tvrzení doplnit nebo upřesnit. ustanovení Lze uvést konkrétní příklad, uvedený v judikatuře Nejvyššího soudu: „Žalobce jako držitel věcného břemene trvalého a bezplatného užívání části nemovitosti ve vlastnictví žalované se domáhal toho, aby žalovaná vyklidila tuto část nemovitosti. Uvedl, že žalovaná do jeho výlučného práva užívat určené prostory v přízemí domu zasahuje tak, že je užívá. Z jeho tvrzení ale jednoznačně nevyplývá, jakým způsobem má žalovaná do jeho práv zasahovat.

A protože v daném případě nejsou rozhodné skutečnosti žalobcem vyličený úplně, je na soudu, aby v souladu s ustanovením § 118a odst. 1 OSŘ účastníka vyzval a poučil jej, že jeho povinností je specifikovat, jak konkrétně žalovaná do jeho práva zasahuje.²⁰

V ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ se stanoví: „*má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností; postupuje přitom obdobně podle odstavce 1*“.

Soudcům jiný právní názor, než je účastníkův, je třeba účastníkům zpřístupnit v rovině povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, a to konkrétním poučením. Jak konstatují L. Drápal a J. Bureš: „*musí být stranám vysvětleno, že je soud poučuje pro případ možné jiné právní kvalifikace*“. Způsob sdělení záleží na okolnostech případu a často i na invenci soudce. Ale je potřeba jim skutečně oznámit, že jejich tvrzení jsou neúplná, tedy, že něco netvrdí a z toho důvodu je poučit, o co mají tvrzení doplnit (o jaké dílčí otázce se tak má stát).²¹

Například, jak uvedl ve svém usnesení Krajský soud v Ústí nad Labem: „*soud žalobci přisoudí peněžité plnění nikoli ze smlouvy, nýbrž z titulu bezdůvodného obohacení na základě*

¹⁹ WINTEROVÁ, Alena. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha, 2009, s. 273.

²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. února 2003, sp. zn. 22 Cdo 1856/2002

²¹ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 830.

učiněného právního závěru, že smlouva je absolutně neplatná“.²² V tomto okamžiku vzniká soudci zásadní povinnost svůj odlišný právní názor, že smlouva je absolutně neplatná, účastníkům zprostředkovat prostřednictvím své výzvy, aby doplnili vylicení rozhodných skutečností. Jinak bude účastník zcela jistě uvádět z důvodu svého jiného právního názoru zpravidla jen taková tvrzení, která do jeho právního názoru „zapadají“.

V opačném případě, když k poučení žalobce soud podle ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ nepřistoupí, tedy žádným způsobem svůj závěr účastníkům neavizuje, neubrání se vydání tzv. nepředvídatelného rozhodnutí, jemuž se má právě splněním řádného poučení předejít.

U povinnosti důkazní a břemene důkazního podle ustanovení § 118a odst. 3, jak uvádějí L. Drápal a J. Bureš, jde o obdobnou situaci: „*Účastník sice tvrdí vše, co je pro věc důležité, ale nenavrhuje důkazy potřebné k prokázání těch tvrzení, která jsou sporná*“. Dále autoři konstatují, že buď je účastník důkazně zcela nečinný (sice např. tvrdí, že dluh z půjčky vrátil, ale nenavrhuje o tom žádný důkaz), anebo sice navrhuje nějaký důkaz, ale ten je zjevně nezpůsobilý tvrzení prokázat. Tato poučovací povinnost dopadá též na případy, kdy účastník navrhl důkazy, pomocí těchto důkazů však nebylo nic zjištěno, a měl by kvůli tomu prohrát spor (neboť neunesl břemeno důkazní). V takovém případě je třeba poučit jej podle ustanovení § 118a odst. 3, tedy aby označil potřebné důkazy.²³

Povinnost označit důkazy k prokázání svých vlastních tvrzení platí v tzv. řízení sporném i nesporném, avšak pouze ve sporném řízení je nesplnění důkazní povinnosti spojeno s procesní odpovědností za neprokázání tvrzených skutečností, tzn. s neunesením tzv. důkazního břemene.²⁴

V tzv. nesporných řízeních se na rozdíl od řízení sporného uplatňuje při dokazování zásada vyšetřovací, čili odpovědnost soudu za zjištění skutkového stavu věci. Na základě toho má soud povinnost sám provádět i jiné potřebné důkazy, než ty, které účastníci navrhli.

Přesto však musí eventuální účastníci nesporných řízení být k důkazní povinnosti stejně jako ve sporu vyzváni a poučeni o následcích nesplnění této povinnosti. Ovšem jim žádné následky nehrozí. Jejich součinnost je požadována, ale za její nesplnění se nenacházejí pod sankcí neunesení důkazního břemene.

²² Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22. ledna 2002, sp. zn. 10 Cdo 668/2001

²³ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 831.

²⁴ ŠKÁROVÁ, Marta, SARALIEVOVÁ, Irena. In ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha, 2009, s. 277.

V ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ se jedná o jediný případ, jak uvádí A. Winterová, „*kdy občanský soudní řád odlišuje poučení účastníka právně nezastoupeného od poučení účastníka zastoupeného advokátem nebo notářem*“.²⁵ Poučení o dalších (tj. v předchozích odstavcích ustanovení § 118a OSŘ neuvedených) procesních právech a povinnostech se neuplatní vůči těm účastníkům, které v řízení zastupuje advokát nebo notář; takovéto zastoupení zaručuje, že se účastníkům dostane správné a úplné právní pomoci od jejich zástupců a že budou moci svá procesní práva a povinnosti řádně a včas vykonat.²⁶

Lze uvést příklad. Jestliže již z obsahu spisu je zřejmé, že účastníku vznikly konkrétní náklady řízení (např. zaplacením soudního poplatku, složením zálohy na znalecký posudek atd.), spadá do poučovací povinnosti soudu podle ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ jen takové poučení, které směřuje k účastníku nezastoupenému advokátem nebo notářem. Konkrétně se jedná o sdělení, že tyto výdaje patří mezi náklady řízení, jejichž náhradu může účastník uplatnit nebo se jí vzdát.²⁷ Naopak účastníku zastoupenému jsou tyto skutečnosti jistě předestřeny jeho právním zástupcem, a proto mu soud toto poučení podle ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ poskytnout nemusí.

Na základě výše uvedeného však vyplývá, že tedy poučení podle ustanovení § 118a odst. 1, 2, 3 OSŘ na rozdíl od ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ směřuje i vůči účastníkům, kteří zastoupeni advokátem jsou. soudní poučování podle ustanovení § 118a odst. 1, 2, 3 OSŘ splnit i tím, že bude poskytnuto zástupci s udělenou procesní plnou mocí.²⁸

Zde je ovšem možné oprávněně namítat, že dochází k porušení zásady rovnosti procesních stran v rámci poučení soudu, kdy právně nezastoupený může být znevýhodňován oproti tomu, kdo má advokáta. Vystává tedy otázka, jak se k této situaci stavít.

Jak uvádí J. Jirsa: „*nediferencuje se mezi procesně silným a procesně slabým, mezi tím, v jehož možnostech a schopnostech není plnohodnotně se účastnit procesu, a mezi tím, kdo vystupuje do řízení s kvalifikovaným odborníkem*“.²⁹

Domnívám se tedy, že by měl soud brát v úvahu okolnost, že advokát má být odborným právním zástupcem, který je schopen kvalitně svého klienta daným sporem provést.

²⁵ WINTEROVÁ, Alena. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha, 2009, s. 273.

²⁶ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 831.

²⁷ Například rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. září 1998, sp. zn. 16 Co 69/98

²⁸ Například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. března 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002

²⁹ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis (knihovnička Orac), 2005, s. 43.

Situace pak vypadá tak, že zastoupený účastník má vedle sebe zmocněného advokáta, díky němuž má ve věci přehled, a navíc je mu i v daném sporu „nápomocen“ soudce, který ho musí v konkrétní procesní situaci řádně poučovat. Naproti tomu účastník, který si advokáta k zastupování nezmocnil, není často schopen ani danému poučení ze strany soudu porozumět, natož aby si uvědomil, co má v dané chvíli učinit.

Proto i myslím, že soud má vzít v úvahu skutečnost, že jeden z účastníků je zastoupen advokátem a že jeho prostřednictvím je mu z jeho strany poskytována odborná právní pomoc. Takže v tom případě by měl účastníku druhému, který právně zastoupen není, daleko více „pomoci“ sám soudce, v tom smyslu, že by měl s myšlenkou dodržování principu rovnosti procesních stran poučít účastníka nezastoupeného na takové úrovni, aby nebyl oproti zastoupenému znevýhodněn.

Zásada rovnosti, jak stanovuje J. Stavinohová a P. Hlavsa, „*se projevuje vytvářením stejných procesních podmínek a procesního postavení subjektů, o jejichž právech a povinnostech soud rozhoduje*“.³⁰

Domnívám se tedy, že procesní rovnost v daném sporu musí být zajištěna v tom smyslu, aby se právně nezastoupenému účastníku dostalo poučení na takové úrovni, na jaké se dostává účastníku, který je zastoupený „navíc“ právním zástupcem.

³⁰ STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 177.

3.4 Hranice mezi poučením procesním a hmotněprávním

V některé odborné literatuře či odborných publikacích se poučovací povinnost, zejména v ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, interpretuje jako poučovací povinnost hmotněprávní, o hmotném právu. To v podstatě znamená, jestliže dojde soudce k jinému názoru ohledně právní kvalifikace, než účastník, je povinen mu tento názor sdělit, resp. mu napovědět konkrétně, co má dále v řízení učinit, co má konkrétně tvrdit. I přesto, že takovou úvahu o hmotněprávním poučení výslovně nelze nikde nalézt, je možné v určité situaci a v určitém smyslu o poučovací povinnosti v souvislosti s hmotným právem hovořit. Podle mého soudu je pak i takové poučení jistým předpokladem pro předvídatelné soudní rozhodování.

Hned na začátek však je nutné uvést argumentaci proti výše uvedené úvaze, protože takové detailní napovídání se může jednomu účastníkovi jevit jako neoprávněné, a tudíž v rozporu s procesní rovností, když druhému soud poskytne úplný návod pro další kroky v řízení.

Prvně se na tomto místě proto zmiňuji o tom, zda lze vůbec uplatňovat hmotněprávní poučovací povinnost soudu. Za druhé, jestliže lze tedy uvažovat o existenci hmotněprávního poučování, jakým způsobem se vypořádat s namítaným rozporem s principem rovnosti procesních stran při jednání?

Z obecné úpravy poučovací povinnosti v § 5 OSŘ jednoznačně vyplývá, že soudy poskytují poučování o procesních právech a povinnostech. Nenajdeme zde zmínku o přípustnosti poučit účastníky v souvislosti s hmotným právem. Nelze obecně např. poučovat o tom, kdo má být žalovaným, že ve věci má či může být žalován další žalovaný, nebo jak má být v žalobě na určení žalováno³¹

Soud nesmí, jak uvádí obdobně náleží Ústavního soudu, účastníku poskytovat návod, co má nebo by měl v daném případě udělat, aby dosáhl žádaného účinku.³²

Obdobně nevyplývá hmotněprávní poučování ani ze speciální poučovací povinnosti poskytované při jednání a upravené v ustanovení § 118a odst. 1, 2, 3 OSŘ, v němž, jak uvádí P. Hlavsa, „*občanský soudní řád upravuje poučovací povinnost soudu vůči účastníkům v odst. 1, 2 ve vztahu k povinnosti tvrzení a k břemenu tvrzení, v odst. 3 k důkazní povinnosti a důkaznímu břemenu. Účastníci nejsou poučováni o hmotném právu, což platí i o poučovací povinnosti podle odst. 2, kdy možnost jiného posouzení věci*

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2002, sp. zn. 30 Cdo 143/2002

³² Například: Nález Ústavního soudu ze dne 5. března 1998, sp. zn. III. ÚS 480/97

*po právní stránce je jen důvodem, pro který je soud povinen účastníka poučit o povinnosti doplnit vyličení rozhodných skutečností, které však soud účastníku nesděluje“.*³³

S tím lze souhlasit. Je pravdou, že zákon nestanoví povinnost sdělovat konkrétně, jak má účastník doplnit vyličení rozhodných skutečností. Myslím si, že by jinak takovým sdělením přesáhl obecně stanovenou poučovací povinnost o procesních právech a povinnostech, a dostal by se svým poučováním do sféry hmotného práva.

Na druhou stranu, vzhledem k rostoucímu významu poučovací povinnosti soudu, jako nejdůležitějšího nástroje k dosažení předvídatelnosti soudního rozhodnutí a základního instrumentu k předcházení vydání rozhodnutí překvapivého, se pozitivní přístup k hmotněprávnímu poučování objevuje především v judikatuře Ústavního soudu, a to z důvodu a v zájmu předvídatelnosti soudního rozhodování.

V zásadě preferuje respektování požadavku předvídatelnosti soudního rozhodnutí i za cenu toho, že soudce strany o hmotném právu poučí. V jednom svém nálezu stanoví:

*„Předvídatelnost je vyjádřením postulátu, podle kterého se lze v demokratickém právním státě spolehnout na to, že ve své důvěře v platné právo nebude nikdo zklamán. Pouze takto předvídatelné chování naplňuje v praxi fungování materiálně chápaného demokratického právního státu a vylučuje prostor pro případnou svévoli“.*³⁴

Předmětný náleží³⁵ se do jisté míry vymyká tématu předvídatelnosti soudního rozhodování, neboť se týká spíše předvídatelnosti rozhodování orgánů veřejné moci, nikoliv soudu. Nicméně i zde lze poukázat na podstatu hmotněprávního poučování v případě, kdy se poučuje ve správním řízení.

Stěžovatel ústavní stížností namítal porušení ústavně zaručených práv zakotvených především v článku 36 odst. 1 a 2, článku 38 odst. 2 a další Listiny základních práv a svobod. Předmětem sporu byla skutečnost, že současně probíhala dvě správní řízení týkající se porušení ustanovení živnostenského zákona. Jedno proběhlo u stěžovatele jako fyzické osoby v jeho provozovně a druhé ve stejný den na témže místě u společnosti V., v.o.s., jejímž je stěžovatel statutárním orgánem a společníkem. Obě správní řízení probíhala duplicitně a vedla ke stejným závěrům.

³³ HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád a soudní řád správní a předpisy související s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, 2008, s. 98.

³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 3. března 2005, sp. zn. II. ÚS 329/2004

³⁵ „Tamtéž“

Stěžovatel zejména namítal, že Nejvyšší správní soud musel přehlédnout, že správní orgán nepostupoval v souladu se zásadami § 3 správního řádu a nešetřil práv účastníka řízení. Správní orgán totiž nezahrnul stěžovatelův odkaz na vyjádření, že pozice statutárního orgánu právnické osoby je pro správní řízení neúčinné. A pokud správní orgán chtěl považovat tento odkaz stěžovatele na jeho vyjádření v pozici statutárního orgánu za neúčinný pro správní řízení, měl ho o tomto svém stanovisku poučit tak, aby stěžovatel neutrpěl v řízení újmu a aby bylo zřejmé, co má konkrétně učinit.

Ústavní soud v tomto nálezu upřednostňuje hmotněprávní poučení správního orgánu, tudíž sdělení konkrétních kroků, které má účastník učinit.

Zajímavé je, že tyto názory nesdílí Nejvyšší soud. Naopak dovozuje, že poučovací povinnost směřující ke hmotnému právu nelze z žádného ustanovení dovodit. Judikuje, že soud není oprávněn poskytovat účastníkům hmotněprávní poučení, tedy ani poučení o tom, jak má znít například žalobní petit.³⁶

Jak je zřejmé, soudní praxe zatím nezaujala jednoznačné stanovisko, zda soudy mají účastníky poučovat o hmotném právu. Navzdory těmto nejednoznačným postojům českých vysokých soudů se přikláním ke koncepci, že určitou hmotněprávní poučovací povinnost lze z ustanovení OSŘ, a to zejména z § 118a odst. 2 OSŘ, vyvodit. A to v tom smyslu, jak uvádí L. Drápal a J. Bureš: „že poučení o hmotném právu znamená, že soudce nevysvětluje o jaké „možné“ hmotněprávní posouzení jde, ale poučuje tehdy, jestliže z jiného „možného“ hmotněprávního posouzení vyplývá potřeba doplnit rozhodná tvrzení“.³⁷

Lze uvést k tomu konkrétní příklad. Žalobce žaluje o zaplacení nájemného a tvrdí, že uzavřel s žalovaným platnou nájemní smlouvu, avšak v průběhu řízení dospěje soudce k předběžnému závěru o tom, že smlouva je neplatná a je tedy třeba žalovat na vydání bezdůvodného obohacení ve výši obvyklého nájemného. V návaznosti na tento právní názor soudce vyzve účastníka, aby vylíčil potřebná skutková tvrzení, a poučí jej, jaká skutková tvrzení jsou potřebná k tomu, aby prokázal, že žaluje z titulu bezdůvodného obohacení.

Jak uvádí Jaromír Jirsa: „jiná totiž budou tvrzení, je-li žalováno na základě platné smlouvy, a jiná tehdy, bude-li třeba vylíčit, jaké je nájemné obvyklé v místě a čase“.³⁸

Obdobně, jako J. Křiváčková, se domnívám, že zřejmým smyslem, zejména ustanovení

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. října 2006, sp. zn. 33 Odo 1405/2004

³⁷ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 830.

³⁸ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis (knihovnička Orac), 2005, s. 48.

§ 118a odst. 2 OSŘ, je na prvním místě, aby bylo zabráněno tomu, že v soudním řízení nedojde k vyřešení věci jen z důvodu, že se účastníci mýlí v právním posouzení svých vztahů. Žaloba by neměla být zamítnuta proto, že účastník neunesl břemeno tvrzení a důkazní břemeno, aniž by vůbec věděl, že takové břemeno má.³⁹

Je kladen důraz na soudcovo poučení spočívající v tom, z jakého jeho jiného hmotněprávního názoru vyplývá potřeba tvrdit rozhodné skutečnosti. Nutno závěrem podotknout, že je tím dána jistota, z jakých závěrů bude soud při svém rozhodování nakonec vycházet a rozhodnutí bude tak možno předvídat.

3.4.1 Porušení procesní rovnosti v rámci poučovací povinnosti soudu

Poučovací povinnost, zakotvenou zejména v ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, původně provázely určité rozpaky. Jak uvádí L. David: „většina soudců totiž sdílela pochybnosti, zda tímto poučením neporuší zásadu rovnosti účastníků“. Zkrátka se domnívali, že jednoho účastníka by mohli svým poučováním zvýhodnit před tím druhým, když by jej konkrétně navedli v rámci hmotněprávního poučení k určitým krokům.⁴⁰

Výrazným smyslem ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, jak bylo již výše avizováno, je především to, aby účastník pro svůj jiný právní názor na projednávanou věc neutrpěl újmu na svých právech. Například žaloba by neměla být zamítnuta jen proto, že účastník neunesl břemeno tvrzení a důkazní břemeno, aniž by o tom, že takové břemeno má, vůbec věděl. Proto by mělo ze strany soudu přistoupit konkrétní sdělení o jeho odlišném právním názoru, než měl účastník, aby měl jistotu v dalším počínání v daném řízení.

S tím lze bez dalšího souhlasit, ačkoli je tu prostor pro námitku možného porušení principu rovnosti procesních stran, kdy předmětné poučení soudu se bude dít, a což také předpokládá zákon, jen vůči jedné procesní straně. Jak podotýká J. Křiváčková, toto poučení bude logicky směřovat k osobě žalobce a tímto mu soud v podstatě „napoví“ jednak, že jeho dosavadní postup nevede k pro něj úspěšnému výsledku a dále jak má postupovat, aby tomu tak nebylo.⁴¹

³⁹ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2008, s. 76.

⁴⁰ DAVID, Ludvík. Dokáže český soudce správně poučit účastníka při změně náhledu na právní kvalifikaci žaloby? *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 7, s. 348.

⁴¹ KŘIVÁČKOVÁ: Překvapivá rozhodnutí..., s. 76.

Již nyní lze uvést, že případná námitka není v tomto případě relevantní, neboť na základě judikatury vyšších soudů se již přiléhavě konstatuje, že poučení soudu má též signalizační funkci vůči protistraně, tedy i vůči žalovanému.⁴²

Bezprostředně se k výše zmíněnému vztahuje zrušovací usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 10 Co 668/2001, v němž odvolací soud vytkl soudu prvního stupně absenci poučení při právní kvalifikaci smlouvy o dílo. Žalobce tvrdil, že odstoupil od smlouvy, a žádal vrácení zaplacené zálohy. Soud prvního stupně většinu z požadované sumy žalobci přiznal. Kvalifikoval však smlouvu jako absolutně neplatnou. Je tedy nyní povinností soudce procesní strany poučit podle ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ; poučit o potřebě uvést skutečnosti, jež jsou pro takový právní závěr významné.

V tomto případě bude primárně tedy poučen žalobce, nicméně odvolací soud, jak již bylo výše zmíněno, vyslovil závěr, že poučení bude směřovat také k žalovanému. Také on bude informován o potřebě doplnit vyličení rozhodných skutečností z důvodu, že soud smlouvu posoudil jako absolutně neplatnou.

Jak uvádí i J. Křiváčková ve svém příspěvku: „*v důsledku uvedeného poučení bude také druhá strana sporu informována o tom, jakým směrem se má ubírat její obrana*“.⁴³

Na podporu učiněných závěrů o tom, že nerovnost mezi procesními stranami při sdělování určitého hmotněprávního názoru soudce nelze konstatovat, uvádím příklad L. Drápala. Autor uvádí příklad závěru soudce, že by žalobní nárok zaměstnance, titulovaný jako odškodnění z pracovního úrazu (s objektivní odpovědností zaměstnavatele), mohl být namísto toho posouzen podle ustanovení občanského zákoníku o obecné odpovědnosti (s odpovědností za zavinění). Z toho vyplývá následné poučení soudu, aby žalobce doplnil skutková tvrzení o taková fakta, která by nasvědčovala porušení určité právní povinnosti žalovaným, a žalovaný by měl naopak tvrdit skutečnosti nasvědčující tomu, že škodu nezavinil. Poučení tedy bude skutkově nasměrovaným vyjádřením principů, obsažených v ustanovení § 420 odst. 1, 3 občanského zákoníku.⁴⁴

⁴² DAVID, Ludvík. Dokáže český soudce správně poučit účastníka při změně náhledu na právní kvalifikaci žaloby? *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 7, s. 348.

⁴³ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In *olomoucké debaty mladých právníků 2008. Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense o.p.s. 2008, s. 76.

⁴⁴ DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 5 (Mimořádná příloha), s. 19.

Souhrnně lze závěrem uvést, že k porušení principu rovnosti procesních stran nedochází, neboť zde spíše převažuje zájem na spravedlivém vyřešení věci a nekomplikování průběhu soudního řízení.⁴⁵ To znamená, že o jakémkoliv odlišném právním názoru soudu na projednávanou věc, budou obě procesní strany upozorněny, aby věc byla náležitě a předvídatelně vyřešena.

3.4.2 Úprava poučovací povinnosti v německém soudním řádu

Pro malé srovnání uvádím pojmání poučovací povinnosti v německém soudním řádu, v němž je hmotněprávní poučování zakotveno. V Německu je naprosto běžné, jak uvádí například J. Jirsa: „*soudce před rozhodnutím ve věci účastníkům sdělí svůj hmotněprávní názor na souzenou věc a dá tak stranám prostor a příležitost k tomu, aby zareagovaly a přizpůsobily tomu svoji taktiku v průběhu soudního řízení*“.⁴⁶

V naší právní úpravě taková povinnost soudu výslovně obsažena není. Primárně se poučuje o procesních právech a povinnostech, ale poučování o hmotném právu nelze použít.

To znamená, nelze účastníkům sdělovat, jaké konkrétní vyličení rozhodných skutečností mají doplnit pro případ, že soudce podle ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ dojde k jiné právní kvalifikaci, než účastník. Je jen třeba, jak vyplývá z mého zastávaného názoru, aby soud sdělil, v zájmu požadavku předvídatelnosti rozhodování, z jakého jiného hmotněprávního posouzení, je účastník povinen rozhodná tvrzení doplnit.

Naproti tomu praxe německých soudů směřuje k plně otevřenému sdělování právního a skutkového náhledu na věc. Německý soudce musí průběžně strany informovat, jak se spor vyvíjí, kdo a proč může očekávat neúspěch ve sporu.

Poučovací povinnost německého soudu je upravena především v ustanovení § 139 německého soudního řádu⁴⁷, kde skutečně soud, pokud je to žádoucí, s oběma stranami sporu projednává věc po skutkové a právní stránce na základě jím sděleného hmotněprávního náhledu na věc.

Poté vyzývá strany sporu, aby vhodně a kompletně tvrdily důležité skutečnosti, obzvláště aby doplnily skutečnosti neúplné či nedostatečné, aby označily všechny důkazy a učinily

⁴⁵ KŘIVÁČKOVÁ: Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense o.p.s., 2008, s. 76.

⁴⁶ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis(knihovnička Orac), 2005, s. 49.

⁴⁷ Ustanovení § 139 německého občanského soudního řádu (ZPO), ve znění poslední aktualizace 28. 12. 2010. [online]. [navštíveno 28. ledna 2011]. Dostupné z:< <http://de.wikipedia.org/wiki/Zivilprozessordnung>>.

užitečné návrhy. Tato poučovací povinnost je nadto doplněna povinností dotazovací, kdy soud vhodnými dotazy na účastníky zjišťuje skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci.

V české právní úpravě znamená předestření hmotněprávního názoru na věc obavu spočívající v porušení nestrannosti soudu a rovnosti procesních stran, kdy by tak soud činil jen vůči jedné procesní straně. Což bylo již výše vyřešeno.

4 Vliv některých zásad civilního procesu na předvídatelnost rozhodnutí

4.1 Kontradiktorní charakter sporného civilního řízení

Kontradiktornost představuje jednu z důležitých zásad, která ovládá civilní sporné řízení, v němž vystupují proti sobě dvě procesně si rovné strany. Jak uvádí J. Stavínohová a P. Hlavsa: „jde o demokratickou organizační i procesní zásadu, jež vytváří nejpříznivější podmínky náležitého zjištění skutkových okolností a zákonného rozhodnutí“.⁴⁸

S principem předvídatelnosti soudního rozhodnutí souvisí kontradikce podle mého soudu zejména v tom, že předvídatelnost nezáleží jen na plnění poučovací povinnosti ze strany soudce, nýbrž to záleží také na aktivitě samotných účastníků řízení. Především oni mají zájem na tom, aby jejich věc byla náležitě a spravedlivě vyřešena. Například si myslím, že pokud žalobce podává žalobu, předpokládá, že se jistě něčeho domáhá, tak primárně má být on aktivní při projednávání dané věci. Stěžejní aktivity budou pak spočívat v tvrzení a prokazování rozhodných skutečností, což je důležité pro spor, aby mohl být ve věci úspěšný.

Vychází se zde z představy, jak konstatují M. Vašíček a D. Dvořáček, „že antagonistické zájmy účastníků řízení budou v procesu objasňování relevantních faktů zpravidla efektivnější a intenzivnější než aktivita nezávislého soudce, který nemá ani dostatečnou znalost věci ani dostatečnou motivaci případ náležitě rozkrýt“.⁴⁹

Nejpříznivější podmínky pro zjištění skutkového stavu, tedy zjištění, o co opravdu v dané věci jde, vytváří kontradikce mezi účastníky sporu. Žalobce a žalovaný, jakožto hlavní účastníci sporu, předkládají při jednání hlavně své názory, svůj náhled na danou věc, předestírají své dojmy a tvrdí a prokazují veškeré skutečnosti, aby na jejich základě mohl soud kvalifikovaně a předvídatelně ve věci rozhodnout.

Obdobně, jak uvádí J. Jirsa, „kontradiktorní civilní proces, ovládaný zásadou projednací, je upraven tak, aby bylo umožněno co nejúčinnější rozvinutí konfliktu mezi procesními stranami a jeho objektivní řešení soudem. Soustředěním procesu na konflikt dvou stran

⁴⁸ STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 174.

⁴⁹ VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 223.

*s protikladnými zájmy jsou vytvářeny předpoklady k tomu, aby obě strany vyvíjely maximální aktivitu při objasňování a vysvětlování skutkového stavu“.*⁵⁰

Záleží zejména na účastnících, jak se budou v řízení projevovat. Jich povinností je snažit se soud zaujmout svými nezpochybnitelnými důkazy a tvrzeními. Osoba nezávislého soudce vyvíjí pak řídicí činnost v konkrétním sporu a vůbec poznává, čeho se účastníci domáhají, aby mohl poté vnést do věci svůj náhled a následný verdikt.

Jestliže tedy cílem soudu je dosáhnout poznání o subjektivních právech účastníků řízení, je zapotřebí, jak uvádí opět M. Vašíček a D. Dvořáček, „*aby tak soud činil prostředky spornému řízení vlastními – prostřednictvím kontradikce*“.⁵¹ Soudcovo vnímání a poznání o rozhodných skutečnostech zprostředkovávají zásadně strany řízení, které pokud se budou řádně řídit pokyny soudu, resp. budou postupovat dle jeho poučení, nemůžou se poté odvolávat na výsledek zcela nepředvídatelný.

4.2 Koncentrace řízení a její vazba na předvídatelnost soudního rozhodnutí

Podstatou koncentrace řízení, jak definuje A. Macková, je, „*že účastníci jsou nuceni provést určité úkony (především uvést skutková tvrzení a návrhy důkazů), ve stanovených lhůtách nebo procesních etapách, s tím, že uvedou-li je později, nebude k nim soud, až na výjimky, přihlížet*“.⁵²

Účel zákonné koncentrace určitě představuje rychlejší poskytnutí soudní ochrany, koncentrací řízení se tak předchází zbytečným průtahům v soudním řízení, a navíc dle mého soudu je daleko zřetelnější a předvídatelnější pro účastníky, z čeho konkrétně bude soudce usuzovat při svém rozhodování, když veškerá skutková tvrzení i návrhy důkazů je nutno uvést do určitého zákonného okamžiku. Myslím si, že smyslem koncentrace je rychlé a spravedlivé vyřešení dané věci, což je jistě přáním každého účastníka řízení.

V platné úpravě jsou zakotveny dvě důležité zákonné koncentrace řízení, na základě kterých vyvozují určitou vazbu na požadavek předvídatelnosti soudního rozhodnutí. Jednak v ustanovení § 114c OSŘ, resp. jedná se o zavedení institutu přípravného jednání, v němž

⁵⁰ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním soudním řízení*. Praha: LexisNexis (knihovnička Orac), 2005, s. 50.

⁵¹ VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 223.

⁵² MACKOVÁ, Alena. In ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha. 2009, s. 261.

skutková tvrzení a návrhy důkazů jsou účastníci povinni uvést do skončení tohoto přípravného jednání, a jednak v ustanovení § 118b odst. 1 OSŘ, kdy rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jsou účastníci povinni uvést jen do skončení prvního jednání, za podmínky, že nebyla provedena příprava jednání podle § 114c OSŘ.

Velký význam v této souvislosti má především poučovací povinnost soudu ke splnění povinnosti tvrdit a prokazovat, jako základní kámen pro předvídatelnost soudního rozhodování. Pokud soud účastníky vyzve a poučí o povinnosti tvrdit a prokazovat, a účastníci pokynům vyhoví, resp. uvedou veškeré podstatné skutečnosti a navrhnou důkazy do okamžiku, než nastane koncentrace řízení, je zde dán předpoklad pro jasný skutkový stav věci a z toho vyplývající předvídatelné závěry.

Současná právní úprava koncentrace řízení v otázce poučovací povinnosti, jak uvádí K. Hamuláková, bezdůvodně rozlišuje mezi koncentrací ke skončení přípravného jednání, kde poučovací povinnost je zakotvena vůči přítomným účastníkům výslovně, ovšem s tím, že se obdobně použije § 118a OSŘ, a koncentrací řízení dle § 118b odst. 1 OSŘ, kde poučovací povinnost absentuje.⁵³

V takovém případě, jak dále uvádí K. Hamuláková, pokud se zde jedná o mezeru v zákoně, je třeba využít analogii, jejímž cílem je takovou mezeru vyplnit.

Na otázku, zda je vůbec analogie v civilním právu procesním přípustná, je třeba odpovědět slovy M. Kindla: „*analogii lze ve veřejném právu (tedy i konkrétně v civilním procesu) připustit, pokud jde o úkony někoho jiného, než je nositel veřejné moci*“.⁵⁴

Výsledkem těchto úvah je závěr, že v tomto případě by v rámci poučovací povinnosti přicházela v úvahu analogie legis, kdy důvodem pro její použití může být podobnost s uvedenými ustanoveními § 114c a § 118b odst. 2 OSŘ, přičemž je nutné se ptát, jak uvádí K. Hamuláková, zda je vhodné dané ustanovení připodobnit z hlediska teleologického spíše k právní úpravě poučovací povinnosti dle § 114c, či § 118b odst. 2 OSŘ.⁵⁵

Přikláním se obdobně jako autorka k analogii právní úpravy poučovací povinnosti dle ustanovení § 118b odst. 2 OSŘ. To zřejmě znamená, aby v zájmu předvídatelnosti soudního postupu a následně i verdiktu byli účastníci o možnosti, že mohou uvést rozhodné

⁵³ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010, s. 96.

⁵⁴ KINDL, Milan. Malá úvaha o analogii ve veřejném právu. *Právník*, 2003, roč. 142, č. 2, s. 125.

⁵⁵ HAMULÁKOVÁ: *Zásada koncentrace...*, s. 96.

skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení prvního jednání, popř. do uplynutí lhůty, která byla účastníkům poskytnuta k doplnění tvrzení, k podání návrhů na provedení důkazů nebo ke splnění dalších procesních povinností, poučení již v předvolání k tomuto jednání.

Již v předvolání k prvnímu jednání ve věci budou tak účastníci seznámeni s pokyny soudu a budou jistě aktivní při plnění svých procesních povinností, aby na základě jim přednesených tvrzení a navržených důkazů, mohl soud předvídatelně rozhodnout. Podstatnou částí ustanovení § 114c, konkrétně odst. 5, a § 118b odst. 1 OSŘ, je zakotvená okolnost, že při splnění zákonem stanovených podmínek, mohou účastníci uvést rozhodné skutečnosti a označit důkazy i po skončení přípravného jednání, resp. prvního jednání ve věci, nejpozději však do vyhlášení rozhodnutí (§ 119a OSŘ). Hovoří se zde o tzv. výjimkách z koncentrace řízení.

Jednou z nich je možnost soudu přihlédnout i ke skutečnostem nebo důkazům, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich po nastalé koncentraci vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2 OSŘ, tedy má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru.

Na základě výše uvedeného chápu tuto výjimku v tom směru, že i když nastala koncentrace řízení, ať již ke skončení přípravného jednání či ke skončení prvního jednání ve věci, tedy že účastníci již nemohou něco tvrdit či prokazovat, ale soud dojde k odlišnému právnímu názoru než je účastníkův (§ 118a odst. 2 OSŘ), je jeho povinností účastníka vyzvat k doplnění vylíčení rozhodných skutečností. Poté je k tomuto doplnění soud povinen přihlédnout.

Domnívám se, že se zde tato výjimka ocitá opět v duchu předvídatelnosti soudního rozhodnutí, neboť soud je povinen o jeho jiném právním názoru účastníka seznámit, umožnit mu na tento názor reagovat a vyzvat ho k doplnění i přes koncentraci daného řízení. Zejména aby předpovídal, z jakých závěrů bude soud při svém rozhodování vycházet.

Zákonodárce tu stanovil v každém případě potřebu zjistit dostatečně skutkový stav o dané věci, na základě kterých má soud předvídatelně rozhodnout.

Na druhou stranu se lze shodně s K. Hamulákovou domnívat, že může vyvstat diskuse, zda je rozhodným okamžik, ve kterém soud výzvu učiní. V případě, kdy soud vyzve účastníka k doplnění vylíčení rozhodných skutečností v průběhu přípravného jednání, popř. prvního jednání ve věci, nebylo-li nařízeno a provedeno přípravné jednání, bude se na takové skutečnosti a důkazy vztahovat koncentrace dle § 114c OSŘ, resp. § 118b odst. 1 OSŘ, tedy

koncentrace rozhodných skutečností a důkazů do skončení přípravného jednání, resp. prvního jednání ve věci, popř. také ve lhůtě poskytnuté soudem. Za této situace je zjevné, že tak k prolomení zásady koncentrace řízení nedojde, vzhledem k tomu, že soud může využít možnosti stanovení delší lhůty k jejich uplatnění.⁵⁶

Z toho vyplývá zásadní myšlenka, že k uplatnění výjimky, tedy té výjimky, kdy po koncentraci řízení soud vyzve účastníky k doplnění rozhodných skutečností, protože je jiného právního názoru na projednávanou věc, zpravidla nedojde, když na výzvu podle § 118a odst. 2 OSŘ budou účastníci uvádět rozhodné skutečnosti nejspíše do skončení přípravného jednání, popřípadě ještě později, a to ve lhůtě, kterou jim na žádost některého z nich soud poskytne.

V každém případě je podstatné a důležité, aby se účastníkům dostalo řádného poučení o povinnosti tvrzení a důkazní ještě před nastolením zákonné koncentrace, aby bylo jasno, z jakých závěrů vyvodí soudce svůj verdikt.

4.3 Zásada arbitrárního pořádku

Zásada arbitrárního pořádku souvisí bezprostředně se zásadou koncentrace řízení a obecně platí, že s ní není neslučitelná. Zásada arbitrárního pořádku obecně znamená neexistenci pořadí jednotlivých procesních úkonů směřující ke zjištění skutkového stavu věci a řízení tak tvoří od počátku do konce jeden celek.

Jak také konstatují J. Stavinohová a P. Hlavsa: „*arbitrární pořádek vyjadřuje zásadu, kdy procesní úkony spojené se zjišťováním skutkového stavu nejsou vázány na určité, předem stanovené úseky civilního řízení*“.⁵⁷

Při uplatnění arbitrárního pořádku nejsou dány žádné propadné lhůty pro provedení jednotlivých úkonů, účastníci tedy mohou například navrhnout důkazy i na desátém jednání ve věci. O průběhu řízení rozhoduje soudce a sám určuje podle svého uvážení, zda a kdy který úkon vykoná, kdy a které důkazy provede, kdy lze považovat věc za zralou pro vydání rozhodnutí. Je dána možnost pro soudce si zkrátka upravovat průběh řízení podle potřeb případu, znamená to také pružnost jednání.

⁵⁶ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010, s. 105.

⁵⁷ STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 180.

Oproti tomu, kdy při aplikaci zásady koncentrace řízení, při níž účastníci musí ve sporných řízeních tvrdit rozhodné skutečnosti a předkládat důkazy do určitého okamžiku, nedochází k prolomení zásady arbitrárního pořádku, nýbrž v případě koncentrace jde o zabránění neúměrného prodlužování soudního řízení.

V zájmu předvídatelnosti soudního rozhodování, jakož i v zájmu rychlosti a hospodárnosti řízení, není tedy zásada arbitrárního pořádku se zásadou koncentrace řízení neslučitelná, kdy koncentrace znamená jen zhuštění některých procesních povinností do určitých časových úseků pod ztrátou možnosti je provést později.

Souhrnně lze uvést, že uplatňování arbitrárního pořádku na jedné straně více vyhovuje požadavku na co nejúplnější zjištění skutkového stavu, když účastníci nejsou omezováni v možnosti kdykoliv v průběhu řízení uvádět svá skutková tvrzení, což přispívá rovněž zřetelně k naplnění požadavku předvídatelnosti soudních závěrů. Na druhou stranu však může arbitrární pořádek vést ke zbytečným průtahům v řízení a k jeho nehospodárnosti, pokud účastníci mohou povinnosti tvrzení a důkazní splnit již v dřívějších stádiích řízení. Zásada koncentrace řízení vede účastníky jen k větší bdělosti při ochraně jejich práv a zájmů.⁵⁸

V podstatě lze spatřovat v rámci obou zásad určitý krok směřující vždy k zjištění úplného skutkového stavu v dané věci, aby na jeho základě mohl soud pro účastníky předvídatelně rozhodnout.

⁵⁸ KOPECKÝ, Martin. Uplatňování zásad jednotnosti a koncentrace ve správním řízení. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 13, s. 461.

5 Podstata soudního rozhodnutí

S ohledem na téma mé práce se v této kapitole krátce věnuji charakteristice soudního rozhodnutí, včetně jeho povahy představující podstatný produkt, který očekáváme od soudu a pro který postupujeme v souladu s procesními předpisy a pokyny soudce. Rozhodnutí, které žádáme a potřebujeme jako jistotu, že naše věc byla náležitě vyřešena. Rozhodnutí, pro které tvrdíme veškeré významné okolnosti v dané věci a očekáváme, resp. předvídáme, jaké to rozhodnutí nakonec bude.

Občanské soudní řízení, jak uvádějí J. Stavinohová a P. Hlavsa, „*je zaměřeno na realizaci účelu, který má plnit, totiž na poskytnutí ochrany porušeným nebo ohroženým právům a oprávněným zájmům fyzických a právnických osob. Tento cíl je formálně završen konečným řešením, které je vyjádřeno vydáním autoritativního rozhodnutí soudu jako státního orgánu*“.⁵⁹

Jak konstatuje obdobně I. Schelleová, „*na meritorní rozhodnutí je zaměřen celý soudní proces jako na svůj konečný cíl, neboť v něm teprve vyslovuje soud závazný úsudek o otázce, s níž se účastníci na něj obrátili nebo kterou soud řeší i bez návrhu účastníků*.“ Rozhodnutí ve věci samé je imperativním volným projevem, jež je výsledkem myšlenkové činnosti, která záleží ve zjištění skutkového stavu potřebného v konkrétním případě k tomu, aby soud mohl použít objektivní právo a vyslovit právní následek z toho vyplývající.⁶⁰

Soud má podle ustanovení § 153 OSŘ rozhodnout na základě zjištěného skutkového stavu věci. Jak vhodně uvádí P. Hlavsa, „*jedná se o jakési skutkové poznatky, kterými v civilním řízení rozumíme poznatky o jedinečných konkrétních předmětech a jevech vnějšího světa a jejich podstatě, zákonitosti, vnitřních vlastnostech a vzájemných vztazích. Zjištění skutečného stavu věci ovšem záleží především na důkazní aktivitě účastníků, která pak zásadně předurčuje skutkový závěr soudu*“.⁶¹

Proto závěrem je možné učinit tuto úvahu. Soudní rozhodnutí je nepochybně konečným úsudkem soudce založeným na skutkovém zjištění v dané věci. Veškeré rozhodné okolnosti, na základě kterých soud může autoritativně rozhodnout, uvádějí účastníci. Je proto nezbytné,

⁵⁹ STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, s. 392.

⁶⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 143 -144.

⁶¹ HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád a soudní řád správní a předpisy související s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde, 2008, s. 165.

připomenout okolnost, aby tito účastníci byli pro tvrzení a prokazování rozhodných skutečností řádně poučeni a poté by neměl soud rozhodnout nepředvídatelně.

5.1 Soudní rozhodnutí a jeho normativní povaha

Podstatná otázka, která byla důležitá ke zkoumání pro další úvahy ve vztahu k předvídatelnosti soudního rozhodnutí, byla otázka závaznosti judikatury a otázka, zda mají soudy povinnost rozhodovat ve skutkově obdobných případech stejně nebo naopak se mohou od ustálené rozhodovací praxe ve skutkově stejných věcech odchýlit.

V české právní doktríně soudní rozhodnutí (precedenty) nejsou obecně uznány jako pramen práva.⁶² Nicméně právní povaha judikatury, jak uvádí F. Melzer, „*je mnohem složitější, má několik poloh a dimenzí. Některým rozhodnutím se skutečná precedenční povaha přiřazuje, jiná mají také vliv na budoucí rozhodnutí, byť poněkud slabší.*“⁶³

Obdobně se vyslovil i Nejvyšší soud, když došel k závěru, že nelze přímo nástup precedenčního systému soudního rozhodování dovodit, je však podle něj zcela samozřejmé, že soud nižší instance respektuje v zájmu jednotnosti a předvídatelnosti rozhodování právní názor soudu vyšší instance.⁶⁴ Zvláště je třeba se v rámci otázky precedenční povahy soudních rozhodnutí věnovat závaznosti nálezů Ústavního soudu, neboť ty jsou pro obecné soudy zpravidla závazné.

Ve svém nálezu ze dne 25. ledna 2005 sp. zn. III. ÚS 252/04 zřetelně vyslovil, že pokud nejsou přítomny zcela specifické okolnosti, představuje nereflektování ústavněprávních výkladů Ústavního soudu obecným soudem naprosto nepřijatelný postoj znamenající porušení článku 89 odst. 2 Ústavy. Nereflektovat může zejména znamenat, že obecný soud zcela opomene nálezy Ústavního soudu a jejich odůvodnění a tím jednoduše zanedbá ústavněprávní hledisko při rozhodování ve věci.

Jestliže obecné soudy ustálenou rozhodovací praxi usměrněnou opakovanými rozhodnutími či stanovisky vrcholných soudů odmítají, je jejich povinností především dostatečným způsobem vyložit důvody, pro které judikaturu Ústavního soudu nereflektují.⁶⁵

⁶² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. vydání. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 77.

⁶³ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 20.

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 28 Cdo 514/2004

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 8. července 1999, sp. zn. III. ÚS 224/98

Proto je základním východiskem, aby obecné soudy své odchýlení od ustálené judikatury Ústavního soudu náležitě odůvodnily a uvedly, proč se s názorem Ústavního soudu neztotožňují.

Souhlasím pak s názorem F. Melzera, „že ačkoliv mají nálezy Ústavního soudu precedenční účinky, není porušením článku 89 odst. 2 Ústavy takový výjimečný postup obecného soudu, jenž právní názor v nálezu vyjádřený odmítne respektovat, pakliže je z opodstatněných a důkladně vysvětlených důvodů přesvědčen o tom, že je nutno právní závěry prezentované Ústavním soudem revidovat.“⁶⁶

Na základě stručného rozboru výše zmíněné problematiky, že obecné soudy se od ustálené rozhodovací praxe vyšších soudů odchýlit mohou, takové postupy odmítány nejsou, avšak co je podstatné, je jejich odůvodnění, proč tak učinily. Jinak vede jejich rozhodnutí bez uvedení důvodů pro účastníky k překvapivému verdiktu.

Ústavní soud taktéž judikoval, že bezdůvodné opomenutí rozhodnutí vrcholných soudů může mít rysy jurisdikční libovůle a vydáním takového rozhodnutí, jímž byla bez jakékoliv argumentace odmítnuta konsolidovaná judikatura, vybočuje soud z rámce pravidel řádného a spravedlivého procesu ve smyslu článku 36 odst. 1 LZPS.⁶⁷

Další otázka se týkala situace, zda soudy mají ve skutkově obdobných případech rozhodnout stejně nebo je přípustné se odchýlit, neboť jak uvádí i F. Melzer, „změna ustáleného výkladu zasahuje určitým způsobem do právní jistoty adresátů právní regulace a jejich důvěry v právo. Adresáti práva mají v zásadě legitimní očekávání, že jejich v podstatných rysech skutkově shodný případ bude rozhodnut stejně, jako případy, které již byly dříve příslušnými orgány řešeny“.⁶⁸

Obecně tedy platí, že soudy mají ve skutkově obdobných případech rozhodnout stejně, neboť zohledněním již vydaných soudních rozhodnutí lze napomoci dostát principu právní jistoty.

S tím plně souhlasím, protože každá změna rozhodovací praxe soudů, zvláště těch vrcholných, je v podstatě nežádoucím jevem vedoucí k narušení jednoho z principů demokratického právního státu, a to principu předvídatelnosti soudního rozhodování.

⁶⁶ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 24.

⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. července 2007, sp. zn. IV. ÚS 451/05

⁶⁸ MELZER: *Metodologie...*, s. 25.

Ústavní soud také již k těmto otázkám judikoval, „že v obecné rovině ve vztahu k závaznosti soudní judikatury by měl být již jednou učiněný výklad východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu principů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo a principu formální spravedlnosti“.⁶⁹

V této souvislosti jsem toho názoru, že monitoring judikatury je v každém případě pro praxi přínosný, neboť důvodem je velká pravděpodobnost, že rozhodnutí obecných soudů budou na základě přesvědčivé judikaturní činnosti vrcholných soudů následována a budou tak pro účastníky předvídatelná.

Stále je však nutné mít na paměti, že změna od ustálené judikatury není ústavně nepřípustná. Právě změna ustálené interpretace právních předpisů, jak uvádí F. Melzer, „je v našem systému základním nástrojem, kterým může soudní moc reagovat na změny jak právního řádu, tak i sociální reality“.⁷⁰

Zmíněné závěry lze nalézt opět v judikatuře Ústavního soudu: „ve vztahu k závaznosti soudní judikatury by měl být již jednou učiněný výklad východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, nedojde – li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu více konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury.“⁷¹

Obdobná východiska se navrhují i v současném vládním návrhu občanského zákoníku, který upravuje tuto problematiku v ustanovení § 13, podle něhož „každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl – li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky“.

Navrhuje se výslovně stanovit, že ten, kdo se dovolává ochrany svého oprávnění založeného právem hmotným, má legitimní právní důvod očekávat, že jeho právní případ bude posouzen obdobně jako jiné typově shodné a již rozhodnuté právní případy, protože má

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04 nebo nález Ústavního soudu ze dne 21. února 2007, sp. zn. II. ÚS 490/04

⁷⁰ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 25.

⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04, shodně nález Ústavního soudu ze dne 21. února 2007, sp. zn. II. ÚS 490/04

právní důvod spoléhat na to, že ustanovení hmotného práva budou vyložena shodně s dosavadní usuální rozhodovací praxí.⁷²

Na druhou stranu se v této důvodové zprávě k návrhu nového občanského zákoníku stanoví, že zákon je pravidlo psané pro současnost. Proto je třeba obecná zákonná ustanovení vykládat a používat vzhledem k aktuální společenské a ekonomické situaci. Nenavrhuje se tedy založit právo účastníka řízení na stejném právním posouzení jeho právního případu jako již jiné rozhodnuté typově shodné právní případy, ale zakládá se jeho právo na náležité odůvodnění, bude – li jeho případ rozhodnut odlišně. Nezamýšlí se bránit faktickým změnám psaného práva cestou jeho aplikace. Každé právo se ve svém historickém vývoji mění, a to i když zákon trvá bez formální změny. Této vývojové fakticitě by ani výslovné zákonné ustanovení nedokázalo zabránit.⁷³

Změna judikatury je pak vždy žádoucí v případě, že je postavena na nových argumentech společenského vývoje, na relevantních důvodech, které odůvodňují potřebu revidovat ustálenou rozhodovací praxi soudů. Bez odůvodněné změny ustálené judikatury dochází k rozporu s požadavkem předvídatelnosti soudního rozhodování. Každé odchýlení či změna musí mít proto patřičné zdůvodnění v zájmu předvídatelnosti rozhodnutí soudu.

Závěrem lze konstatovat, že i přesto, že v našem právním řádu neexistuje precedenční systém soudního rozhodování, v zájmu právní jistoty a předvídatelnosti jsou rozhodnutí soudů vyššího stupně formálně závazná pro rozhodovací činnost soudů stupně nižšího. Zohlednění vydaných soudních rozhodnutí přispívá k právní jistotě a obecně platí, že jednou učiněný závěr by měl být následován, tedy soud by měl za materiálně shodných okolností rozhodnout stejně. Pro účastníky je takový verdikt pak předvídatelný a je posílen princip právní jistoty ve vydání očekávaného rozhodnutí. Na druhou stranu však změna konsolidovaných rozhodnutí nepřípustná není, pokud jsou řádně odůvodněna.

⁷² Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku. [online]. [navštíveno dne 9. února 2011]. <Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>>

⁷³ „Tamtéž“

6 Odepření práva na řádný soudní proces v důsledku překvapivosti rozhodnutí

Doposud jsem analyzovala převážně problematiku předvídatelnosti soudního rozhodnutí, kdy je potřeba pro její naplnění dodržovat všechny procesní povinnosti, zejména u účastníků povinnost tvrzení a povinnost důkazní. Ze strany soudu je pak důležitá povinnost poučovací, a to pro případ nesplnění takových účastnických povinností. Vždy je třeba však, aby byla zachována součinnost mezi oběma subjekty, a především, aby nedošlo k eventuálnímu porušení principu rovnosti mezi spornými stranami, kdy by soudce poučoval jednoho účastníka více než toho druhého.

V této kapitole se zmiňuji o dalším tématu týkající se rozhodování soudů, zejména soudu II. stupně. Totiž se zásadou předvídatelnosti rozhodnutí je čím dál častěji spojován pojem překvapivost rozhodnutí, jejichž vzájemný vztah jsem již zdůraznila v první kapitole této práce. Pojem překvapivost není však nijak obecně definován. Vychází se převážně z judikatury Ústavního i Nejvyššího soudu, kdy již vícekrát oba dva vyslovily závěr, že vydávání překvapivých rozhodnutí je nepřípustné, neboť to vede k porušení ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces.⁷⁴

6.1 Pojetí práva na spravedlivý proces

Zpočátku bylo právo na spravedlivý proces, jak uvádí K. Klíma, spojováno pouze s článkem 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), jenž byl vnímán hlavně jako přístupové právo k soudům. Ústavní soud svojí interpretací, kterou obohatil i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, dospěl k názoru, že je nutné článek 36 odst. 1 LZPS vykládat širěji v přímé spojitosti i s článkem 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Tím se článek 36 odst. 1 LZPS stal více než pouhou možností přístupu k soudům.⁷⁵

Vedle práva na přístup k soudu existuje řada dalších jednotlivých dílčích prvků a institutů, které jsou součástí práva na spravedlivý proces a které právě vytvářejí a zajišťují spravedlnost řízení. Jsou jimi například právo na obhajobu, právo na zákonného soudce, presumpce nevinny,

⁷⁴ Například Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2006, sp. zn. 28 Cdo 2838/2005, náleží Ústavního soudu ze dne 15. ledna 2002, sp. zn. I. ÚS 336/99

⁷⁵ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 900-901.

zákaz odepření spravedlnosti a v neposlední řadě taktéž zákaz vydávání překvapivých rozhodnutí. Například v jednom svém usnesení⁷⁶ Ústavní soud stanovil, „že součástí práva na spravedlivý proces je vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat“. Lze z toho dle mého soudu vyvodit skutečnost, že bez vytvoření zmíněného prostoru pro účastníkově vyjádření, soud koná pro něj zcela překvapivě, a tudíž je takové konání soudu nepřipustné, ba dokonce lze říci i zakázané, neboť dochází k narušení práva na řádné soudní řízení.

Zaručit spravedlnost každému podle jeho představ, jak uvádí V. Sládeček, „není přirozeně možné. Jde spíše o to zajistit všem stranám při zachování rovnosti řádný průběh právního procesu, kde jsou garantována procesní práva, aby výsledek řízení odpovídal provedeným (prokázaným) zjištěním“.⁷⁷

Aby se předešlo vydávání překvapivého rozhodnutí, má vždy soud ponechat účastníku prostor pro jeho stanoviska a námitky k dané věci za účelem zajistit mu v řízení plné uplatnění jeho procesních práv.

6.2 Příčiny vydání překvapivého rozhodnutí

Pojem překvapivé rozhodnutí se převážně a často objevuje v judikatuře Ústavního a Nejvyššího soudu. Avšak i v rozhodnutích jiných odvolacích soudů se s tímto termínem setkáme. Jak uvádí J. Křiváčková, „příčiny překvapivých rozhodnutí lze nalézt v několika situacích, které mohou nastat v důsledku nesprávného postupu jak soudu prvního stupně, tak i soudu stupně druhého. Překvapivé rozhodnutí ovšem zdaleka nemá jednotný výklad a je na něj třeba nahlížet z několika hledisek.“⁷⁸

Nejčastější příčinou vydání překvapivého rozhodnutí je předně nedostatečné splnění poučovací povinnosti soudu, zejména zakotvené v ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, kterou je povinen soudce splnit pro případ, že na základě dosavadní znalosti skutkového stavu věci má za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkově právního názoru. Vznik příčiny překvapivého verdiktu spočívající v nesplnění poučovací povinnosti lze spatřovat především v tom, že soud k výzvě a k poučení, aby účastník doplnil skutková

⁷⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. února 2011, sp. zn. I. ÚS 2362/09

⁷⁷ SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. Vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 415.

⁷⁸ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In *Olomoucké debaty mladých právníků 2008. Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense o.p.s, 2008, s. 74.

tvrzení a označil důkazy pro takový jiný právní názor, nepřistoupí, a proto, pokud vydá rozhodnutí ve věci, bude toto hodnoceno právě jako rozhodnutí překvapivé.

Tak jedním ze závažných postupů, v jehož důsledku může být vydáno překvapivé rozhodnutí, je nesplnění soudní poučovací povinnosti při jednání v prvním stupni o tom, že došel k jinému právnímu hodnocení věci než účastník, ovšem nijak mu poučení o povinnosti tvrdit a dokazovat řádně neposkytl. Jiný případ, kdy se může jednat o vydání překvapivého rozhodnutí, souvisí již s řešenou problematikou závaznosti judikatury uvedenou v předchozí kapitole. Znamená to, že příčinu překvapivosti rozhodnutí lze především nalézt při nereflexivní názoru vyjádřených v judikатурní činnosti vrcholných soudů soudy obecnými. Například ve svém nálezu IV. ÚS 451/2005 ze dne 17. července 2007 Ústavní soud došel k závěru, že pokud soud interpretoval platné právo odlišně od ustálené judikatury Nejvyššího soudu, „*bylo jeho povinností toto své rozhodnutí dostatečně odůvodnit a to tak, že vyjádří, z jakých důvodů rozhodl odlišně nebo proč se s touto judikaturou neztotožňuje*“, protože jinak bez splnění těchto povinností rozhodl překvapivě“.

Shodně se domnívám s názorem J. Křiváčkové, že zde Ústavní soud prezentoval své jednoznačné stanovisko vůči respektování ustálené judikatury, kdy sice neodmítá odlišný závěr na právní hodnocení jednotlivých případů, nicméně chápe takový postup jako určitou anomálii, která musí být soudem nižšího stupně ve své podstatě odůvodněna. Pokud tak tento soud neučiní, neubrání se vydání překvapivého rozhodnutí, protože ustálená judikatura Nejvyššího soudu je chápána jako předestření řešení obdobných případů.⁷⁹

Další příčina vzniku překvapivého rozhodnutí projevující se také velmi často, nastává při rozhodování odvolacího soudu, který došel k odlišnému právnímu posouzení dané věci, než došel soud prvního stupně, aniž by však toto odlišné posouzení nějakým způsobem, zejména účastníkům, oznámil.

Tak jak podotýká K. Klíma, „*překvapivost rozhodnutí je procesní situací, jež je vyvolána rozdílnými právními závěry obecného soudu I. instance a II. instance. Tyto závěry byly vyvozeny na zcela shodných skutkových zjištěních, které provedl soud I. stupně, a odvolací soud se nejen od těchto skutkových zjištěních, nýbrž i od právních závěrů vzešlých z těchto zjištěních, v opravném řízení odchýlil*“.⁸⁰

⁷⁹ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense o.p.s, 2008, s. 75.

⁸⁰ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině.* Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 901.

Pokud soud druhého stupně rozhodnutí soudu stupně prvního potvrdí, avšak bude vycházet z jiného právního posouzení nebo rozhodnutí změně v důsledku tohoto jiného právního posouzení, vydá rozhodnutí zcela jistě překvapivé.⁸¹

Zásadně nepříznivou skutečností pro účastníka je to, že soud II. stupně rozhodl sám bez jakéhokoliv dokazování a vyslovil svůj jiný právní názor, aniž by však účastník měl jakoukoliv možnost k meritu věci argumentovat.

To potvrzuje Ústavní soud ve svém nálezu IV. ÚS 544/98 ze dne 4. srpna 1999, „*kdy ani to, že předmětem sporu je bagatelní částka, nemůže vést k trivializaci základních práv a svobod v situaci, kdy postup obecných soudů nebo některého z nich nese znaky libovůle. To nastane tehdy, když se odvolací soud odchýlí od hodnocení důkazů soudem prvního stupně a tyto důkazy hodnotí jinak, aniž by je sám opakoval nebo doplnil*“. Tím se nemohl účastník k předmětným důkazům nijak vyjádřit a byl zcela soudním verdiktem překvapen.

Nežádoucím následkem pro účastníkovu postavení je tedy odepření jeho možnosti tvrdit a prokazovat rozhodné skutečnosti a odepření jakékoliv účastníkovy argumentace k odlišnému právnímu hodnocení odvolacího soudu.

Lze konstatovat konečné stanovisko, že jestliže tedy odvolací soud posoudí (oproti soudu I. instance) skutečnost, kterou žádný z účastníků řízení nikdy netvrdil či nepopíral, popř. která nebyla předmětem posuzování soudu prvního stupně, a nedal prostor pro účastníkovy námitky k této skutečnosti, neseznámil jej s takovou skutečností či nevyzval jej k doplnění a k navržení důkazů, vydal ve své podstatě překvapivé rozhodnutí.

6.3 Vydání překvapivého rozhodnutí a zásah do práva na spravedlivý proces

Zásadním cílem této podkapitoly je odpovědět si na otázku, zda v případě vydání překvapivého rozhodnutí je schopen účastník tuto překvapivost namítat, nebo-li jaký je dopad nečekaného soudního výsledku na jeho právní postavení v řízení? K dané problematice užívám zejména judikaturu Ústavního i Nejvyššího soudu, kdy na základě jejího rozboru přináším odpověď na položenou otázku.

Primárně je třeba vrátit se zpět k příčinám, které způsobují překvapivost rozhodnutí, neboť v nich právě spočívá základ pro vyslovení nepředpokládajícího soudního verdiktu.

Nejprve pojednám o velmi časté příčině, jako poslední v předchozí podkapitole zmíněné,

⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. června 2006, sp. zn. I. ÚS 287/05

a tj., že soud odvolací došel k jinému právnímu názoru než soud prvního stupně, aniž by však byly strany sporu jakkoli o tomto názoru informovány.

Situace vypadá zřejmě následovně. Odvolací soud oproti soudu prvního stupně došel k jinému právnímu hodnocení posuzované věci. Na základě tohoto hodnocení vydal rozhodnutí, přičemž před jeho vydáním své odlišné hodnocení vůbec nezprostředkoval a neumožnil účastníkům řízení se k danému hodnocení jakkoli vyjádřit.⁸²

Ústavní soud v jednom svém nálezu⁸³ vytkl odvolacímu soudu, že věc zcela právně překvalifikoval, „*aniž však v řízení, jež vydání jeho rozhodnutí předcházelo, dal možnost stěžovatelům (v řízení před obecnými soudy žalovaným) se k tomuto posouzení vyjádřit a uplatnit námitky*“.

Právě judikatura Ústavního soudu je ustálena v požadavku, aby rozhodnutí bylo také pro účastníky předvídatelné. Konstatuje, že předvídatelnosti rozhodnutí odvolacího soudu lze přitom docílit nejen zrušením rozhodnutí soudu prvního stupně a vrácením věci k dalšímu řízení (což je možné jen z důvodů taxativně uvedených v § 219a OSŘ), ale také tím, že odvolací soud seznámí účastníky se svým odlišným právním názorem a dá jim příležitost na daný názor argumentovat.

Jak vhodně uvádí i J. Spáčil, „*možnost účastníka se vyjádřit, je i z věcného hlediska vhodnější než kasace napadeného rozhodnutí, neboť šetří účastníkům řízení čas a náklady, a přesto současně zachovává jejich procesní práva*“. Účastník tak ví, že odvolací soud na věc nahlíží jinak, a může tomu přizpůsobit své právní a skutkové námitky. Nutnost zpřístupnění odchýlného právního názoru účastníkům vyplývá i z faktu, že odvolatel svým odvoláním brojí proti určitému skutkovému stavu a jeho právnímu posouzení, jak k němu dospěl soud prvního stupně; protistrana se potom vyjadřuje k argumentaci obsažené v odvolání.⁸⁴

Když tedy účastník podává odvolání nebo vyjádření se k němu, netuší a nepředpokládá v odvolacím řízení odlišný soudcův právní názor na věc. Proto, jestliže se tak stane, je povinen takový názor sdělit, jinak vydává pro účastníka překvapivé rozhodnutí.

Nežádoucí důsledek překvapivých rozhodnutí zmiňuje Ústavní soud, když vyslovuje, „*že pokud odvolací soud potvrdí rozhodnutí soudu prvního stupně, přičemž k závěru o věcné správnosti výroku dospěje na základě odlišného právního posouzení věci, s nímž účastníky*

⁸² Obdobně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. července 2008, sp. zn. 28 Cdo 5378/2007

⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. prosince 1997 sp. zn. IV. ÚS 218/95

⁸⁴ SPÁČIL, Jiří. Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu a předvídatelnost rozhodnutí. Zákaz překvapivých rozhodnutí, jejich předvídatelnost a zásada dvojinstančnosti v judikatuře. Rekvalifikační kurz a zajišťování veřejných potřeb. *Soudní rozhledy*, 2010, poř. č. 83, č. 9, s. 326.

*neseznámí a nedá jim příležitost se k němu vyjádřit, vydáním takového nečekaného rozhodnutí odnímá účastníku právo na právní slyšení ve smyslu článku 38 odst. 2 LZPS“.*⁸⁵

K dalšímu negativnímu dopadu patří bezesporu taktéž dle judikatury Ústavního soudu zásah do práva na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 LZPS. Jak uvádí J. Spáčil, *„jestliže odvolací soud aplikuje na věc jinou právní normu než soud prvního stupně, přičemž účastníkovi z průběhu dosavadního řízení nemusí být zřejmé, že takto může soud postupovat, je tím účastníkovi odepřena vlastně možnost právně argumentovat (ve vztahu k této „nové“ normě), příp. tvrdit skutečnosti, které z hlediska stávající právní kvalifikace dosud nebyly významné“.*⁸⁶

Jsem také toho názoru, že soud se nevyhne přijetím překvapivého rozhodnutí, které vede k porušení práva na spravedlivý proces, jestliže je účastník zbaven možnosti skutkově a právně argumentovat.⁸⁷ Myslím si, že naopak když jsou účastníci seznámeni a informováni o odlišném právním názoru odvolacího soudu na projednávanou věc, a mají jistě zájem na spravedlivém výsledku soudního sporu, tak nebudou pasivní ve svých tvrzeních a budou se hájit a jejich snahou bude předkládat nové důkazy na podporu takových tvrzení.

Spravedlivým procesem se negarantuje bez dalšího úspěch v řízení, tj. že by jednotlivci bylo zaručeno přímo a bezprostředně právo na rozhodnutí, podle jeho názoru odpovídající skutečným hmotněprávním poměrům, ale znamená to zajištění práva na spravedlivé právní řízení, v němž se uplatňují všechny zásady správného rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy.⁸⁸ To potvrzuje tezi, že každý účastník má právo se vyjádřit ke všem prováděným důkazům, má právo právně a skutkově argumentovat k daným hodnocením vyšších soudů.

Stejně tak i v případě často uváděné příčiny vzniku překvapivého rozhodnutí, tedy kdy soud prvního stupně dojde k jinému právnímu názoru než je názor účastníka, ovšem nezpřístupní tomuto účastníku právní kvalifikaci skutku konkrétním poučením o důkazní povinnosti, porušuje nesplněním této poučovací povinnosti požadavek předvídatelnosti,

⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 31. července 2008, sp. zn. I. ÚS 777/2007

⁸⁶ SPÁČIL, Jiří. Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu a předvídatelnost rozhodnutí. Zákaz překvapivých rozhodnutí, jejich předvídatelnost a zásada dvojinstančnosti v judikatuře. Rekvalifikační kurs a zajišťování veřejných potřeb. *Soudní rozhledy*, 2010, poř. č. 83, č. 9, s. 327.

⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. července 2008, sp. zn. 28 Cdo 5378/2007, shodně nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. II. ÚS 523/02

⁸⁸ Např. nepublikované usnesení Ústavního soudu ze dne 11. prosince 2001, sp. zn. I. ÚS 530/01

v důsledku jehož vydá překvapující výsledek, který vede k porušení práva na spravedlivý proces.⁸⁹

Proto z opačného hlediska dle mého soudu z toho vyplývá, že pokud soud splní povinnost oznámit stranám sporu svůj rozdílný náhled na posuzovanou věc, předejde tak vzniku překvapivého rozhodnutí a taktéž se nestane, že by bylo účastníkům odepřeno právo účinně se hájit a k takovému náhledu argumentovat.

V návaznosti na předmětnou problematiku lze učinit závěr ještě jedním rozsudkem Nejvyššího soudu. „*Potvrdil-li odvolací soud zamítavý rozsudek soudu prvního stupně – bez toho, že by jakkoli poučil žalobce a že by se zabýval věcnou stránkou sporu – jen proto, že žaloba měla znít nikoli na uložení povinnosti převést pozemky, ale na uložení povinnosti předložit žalobci návrh smlouvy o převodu pozemků, pak v rozporu s ustanovením § 118a odst. 2 OSŘ vydal tzv. překvapivé rozhodnutí; tím byla porušena zásada dvojinstančnosti řízení a ve svých důsledcích soud zasáhl do práva účastníka na spravedlivý proces*“,⁹⁰ protože dostatečně nesdělil účastníkům, že posoudil daný spor jinak. Tedy že mělo jít o povinnost předložit žalobci návrh smlouvy o převodu pozemků. Dopustil se odepření možnosti, aby se účastník k tomuto spolehlivě vyjádřil.

Co se týká další příčiny vydání možného překvapivého rozhodnutí, tím se má na mysli nerespektování ustálené judikatury Nejvyššího soudu, je závěrečné stanovisko zcela shodné.

I v tomto případě, jestliže se obecný soud odchýlil a interpretoval platné právo odlišně od ustálené judikatury, aniž by však tento postup jakkoli účastníkům předestřel a odůvodnil, odňal jim zřetelně možnost se k tomuto vyjádřit, vydané rozhodnutí se stalo tak pro ně nepředvídatelné, v důsledku čehož zasáhl účastníkům do práva na řádný soudní proces ve smyslu článku 36 odst. 1 LZPS.

Na závěr této podkapitoly malé shrnutí dané problematiky. Odpověď na otázku, kterou jsem si položila, jsem našla především prostřednictvím judikaturní činnosti Ústavního Nejvyššího soudu.

Otázka zněla, jaký dopad má případné vydání překvapivého rozhodnutí na postavení účastníků řízení, popř. jakým způsobem předcházet překvapivosti? Závažným dopadem na právní postavení účastníka v případě vydání překvapivého rozhodnutí je bezesporu porušení jeho ústavně zaručených práv na právní slyšení

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. září 2005, sp. zn. 30 Cdo 749/2005

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2006, sp. zn. 28 Cdo 2838/2005

a na spravedlivý soudní proces. Příčin k vydání pro účastníka nečekaného verdiktu je několik. Každá však je důsledkem toho, že soudy zásadně v průběhu řízení nepostupovaly předvídatelně, a proto se neubránily vzniku překvapivého výsledku, když neumožnily účastníkům právně a skutkově k předmětným názorům argumentovat.

Následným vynesemím překvapivého rozhodnutí jsou strany oprávněny namítat zásah do ústavně zaručených práv na právní slyšení či na spravedlivý, resp. řádný proces, kdy jim nebyl za těchto okolností poskytnut prostor pro jejich obranu, pro právo tvrdit pro věc rozhodné skutečnosti a označit důkazy, pro právo vyjádřit se či podávat námítky, apod.

Vydání překvapivého rozhodnutí je bezesporu jednou z forem porušení práva na řádný soudní proces, neboť rozhodnutí bylo pro účastníky překvapivé tehdy, když se nemohli ani skutkově ani právně k odlišnému hodnocení projednávané věci vyjádřit. Bez příležitosti se bránit a hájit proti nečekanému verdiktu dochází k zásahu do ústavně zaručených práv na právní slyšení a na spravedlivý proces.

7 Závěr

Po krátkém úvodu mé práce je stanovena obecná hypotéza znějící, že předvídatelnost soudního rozhodování znamená očekávání takového rozhodnutí soudu, které je vydáno na základě jeho předvídatelných postupů. Obecná hypotéza je pak rozpracována do dvou hypotéz pracovních. Obecný pojem předvídatelnost znamená úzkou vazbu ke slovům jako jsou běžná, předpokládaná či očekávaná situace, jsou to okamžiky a jevy, které s velkou pravděpodobností očekáváme, že nastanou. Dokonce je možné uvést, že předvídatelný je náš celý život.

Z obecného vymezení se tato první hypotéza plně potvrdila ve vztahu k pojmu předvídatelného soudního rozhodování, neboť lze s určitostí tušit a předvídat, z jakých závěrů bude soud při svém rozhodování vycházet, a tedy předpokládat předvídatelné rozhodnutí, když sám soud postupuje předvídatelně. Zejména pokud dostojí své zákonné povinnosti, povinnosti poučovací vůči účastníkům, aby oni neutrpěli újmu na svých právech.

Druhá pracovní hypotéza, že předvídatelnost soudního rozhodování a překvapivost rozhodnutí jsou pojmy antonymní, objevující se k odlišnému okamžiku soudního rozhodování, se rovněž potvrdila. Předvídatelnost rozhodnutí soudu je zajištěna v každém případě předvídatelnými kroky a splněnými procesními povinnostmi procesních subjektů a až na základě případného porušení či nesplnění těchto povinností se soud neubrání vydání překvapivého rozhodnutí.

Závěrem je nutno konstatovat podstatu předvídatelného soudního rozhodování spočívající v očekávaných, předvídatelných a řádně splněných postupech daného soudu.

Obecná hypotéza pro třetí stěžejní kapitolu prohlašuje, že poučovací povinnost soudu, zejména poučovací povinnost poskytovaná při jednání, představuje základní nástroj k dosažení předvídatelného soudního rozhodování. Tato obecná hypotéza je rozpracována do pěti pracovních hypotéz.

První pracovní hypotéza, že poučovací povinnost je povinnost soudu informovat řádně účastníky o jejich procesních právech a povinnostech během celého řízení je potvrzena v celé šíři. Nutnost účastníky poučit jak obecně podle ustanovení § 5 OSŘ, tak pro případ jejich nedostatečného splnění procesních povinností, konkrétně povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní podle ustanovení § 118a OSŘ, zabraňuje vydání pro účastníky nepředvídatelného rozhodnutí.

Pracovní hypotéza stanoví, že zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí se nejvýrazněji projevuje v ustanovení § 118a OSŘ, se rovněž zcela potvrdila.

Pokud účastník podle ustanovení § 118a odst. 1 OSŘ neuvede všechny důležité okolnosti rozhodné pro danou věc nebo je uvede neúplně, což činí proto, že si ani mnohdy neuvědomuje nebo neví, že by měl tyto skutečnosti uvádět, má soud povinnost jej o tomto stavu řádně poučit. V opačném případě soud nepostupuje předvídatelně a směřuje pro své nesplněné poučení k újmě procesních práv účastníka.

Podle ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ jde o případ, kdy soud po zhodnocení skutkového stavu došel k jinému právnímu posouzení věci než účastník řízení. Jako příklad lze uvést závěry v usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem,⁹¹ kdy soud přisoudil účastníkovi peněžité plnění nikoliv na základě smlouvy, nýbrž z titulu bezdůvodného obohacení, protože došel k závěru, že předmětná smlouva je absolutně neplatná. V tomto okamžiku tedy musí soud postupovat podle uvedeného ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, kdy je jeho povinností jiné právní hodnocení věci účastníku avizovat a tímto jej poučit, o čem má své vyličení rozhodných skutečností doplnit. Nesplnění takového poučení je důsledkem vydání soudního verdiktu, který se stává pro účastníky nepředvídatelným.

U povinnosti důkazní a břemene důkazního jde o obdobnou situaci. Účastník tvrdí ve věci rozhodné skutečnosti, ale nenavrhuje na podporu těchto tvrzení žádné důkazy, nebo sice nějaké důkazy navrhuje, ale jsou zjevně nezpůsobilé konkrétní tvrzení prokázat. Nastupuje tu tedy povinnost soudu podle ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ k výzvě a poučení, aby účastník v zájmu předvídatelnosti soudních závěrů potřebné důkazy v odpovídajícím rozsahu doplnil nebo upřesnil. Svým poučením bude soudce postupovat tak, aby bylo zřejmé usuzovat, z jakých okolností soud vydá předvídatelný verdikt.

Další hypotéza se týká možného porušení principu rovnosti procesních stran při poskytování poučovací povinnosti podle ustanovení § 118a odst. 1, 2, 3 OSŘ, kdy jedna strana je právně zastoupená advokátem nebo notářem a druhá strana právně zastoupena není. Straně nezastoupené se tak může jevit, že je znevýhodněna oproti účastníku zastoupenému. Tato hypotéza se však nepotvrdila.

Dle mého soudu, i přesto, že v daných ustanoveních se nerozlišuje v rámci poučování

⁹¹ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22. ledna 2002, sp. zn. 10 Cdo 668/2001

mezi účastníkem právně zastoupeným a účastníkem právně nezastoupeným, je nutné každého z nich a vždy s přihlédnutím ke konkrétní situaci řádně poučit. Podstata zásady rovnosti procesních stran spočívá ve vytvoření stejných procesních podmínek v daném řízení, a proto právně nezastoupenému bude poskytnuto takové poučení, které odpovídá tomu, jaké se dostává od soudu účastníku právně zastoupenému.

Pracovní hypotéza, že soudy mají hmotněprávní poučovací povinnost, se navzdory kritickým závěrům Nejvyššího soudu, potvrdila jen zčásti.

Z obecné úpravy poučovací povinnosti v ustanovení § 5 OSŘ totiž vyplývá, že soudy poskytují poučení pouze procesních Soud nemá, jak uvádí nález⁹² Ústavního soudu, účastníku poskytovat návod, co má nebo by měl v daném případě konkrétně učinit, aby dosáhl žádaného účinku. S tím lze částečně souhlasit. Zákon skutečně nestanoví povinnost sdělovat konkrétní hmotněprávní názor soudu na projednávanou věc.

Pozitivně se k poučení o hmotném právu staví Ústavní soud, byť výslovně o takovém poučení nehovoří. Vzhledem k rostoucímu významu poučovací povinnosti soudu jako nejdůležitějšího nástroje k dosažení předvídatelnosti soudního rozhodování má Ústavní soud za to, že je třeba účastníky o hmotném právu poučit. S tím lze souhlasit. Ovšem v tom smyslu, jak uvádí L. Drápal a J. Bureš: „že soudce nevysvětluje o jaké „možné“ hmotněprávní posouzení jde, ale poučuje tehdy, jestliže z jiného „možného“ hmotněprávního posouzení vyplývá potřeba doplnit rozhodná tvrzení.“⁹³ Je tím dána, dle mého soudu, především jistota, z jakých závěrů bude soud při svém rozhodování vycházet a rozhodnutí bude tak možné předvídat.

Pracovní hypotéza týkající se důvodné námitky proti výše uvedené hmotněprávní poučovací povinnosti zakotvené především v ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ, která směřuje k porušení procesní rovnosti mezi účastníky, se nepotvrdila.

Poučením o jiném hmotněprávním posouzení věci nerovnost mezi účastníky nevzniká, neboť na základě judikatury se vychází ze závěru, že soudcovo poučení má též signalizační funkci vůči protistraně, tedy že i druhá strana sporu bude informována o (jiném) právním náhledu soudu na projednávanou věc.

⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 5. března 1998, sp. zn. III. ÚS 480/97

⁹³ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 830.

Obecná hypotéza pro čtvrtou kapitolu deklaruje, že zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování ovlivňuje několik vybraných principů civilního procesu, zejména zásada kontradiktornosti, zásada koncentrace řízení a v neposlední řadě zásada arbitrárního pořádku.

Pracovní hypotéza definující podstatu kontradiktornosti sporného civilního řízení ve vztahu k předvídatelnosti rozhodování se potvrdila. Souvislost se zásadou předvídatelnosti rozhodování je stanovena na závěru, že nejen soud má účastníky řádně poučovat, nýbrž záleží také velmi na aktivitě samotných účastníků v daném řízení. Jestliže cílem soudu je dosáhnout poznání o subjektivních právech účastníků, je zapotřebí, jak uvádí M. Vašíček a D. Dvořáček, „*aby tak soud činil prostředky spornému řízení vlastními – prostřednictvím kontradikce*“.⁹⁴

Soudcovo vnímání o rozhodných skutečnostech zprostředkovávají zásadně strany, které, pokud se budou řádně řídit pokyny soudu, nemohou se pak odvolávat na výsledek zcela nepředvídatelný.

Pracovní hypotéza, která stanoví, že respektování zákonných koncentrací umožňuje urychlení řízení a rovněž předvídatelnost soudního výsledku, se rovněž potvrdila.

Především je uváděna souvislost s poučovací povinností jako základní kámen pro naplnění předvídatelnosti soudního rozhodování. Jestliže totiž soud účastníky vyzve a poučí o povinnosti tvrdit a prokazovat v případě nedostatečného splnění těchto povinností, a účastníci pokynům vyhoví, resp. uvedou veškeré podstatné skutečnosti a navrhnou důkazy do okamžiku, než nastane koncentrace řízení, je zde dán předpoklad pro jasný skutkový stav věci a z toho vyplývající předvídatelné soudní závěry.

Hypotéza o vztahu požadavku předvídatelnosti rozhodování a zásady arbitrárního pořádku se prostřednictvím zásady koncentrace rovněž potvrdila. Princip arbitrárního pořádku jako princip jednotného rozhodování znamená obecně, že účastníci mohou uplatňovat své návrhy po celou dobu řízení. Arbitrární pořádek zajišťuje úplnější projednání věci, na druhou stranu však hrozí zbytečné protahování v řízení. Koncentrace řízení není prolomením této zásady, když ta znamená zhuštění některých procesních povinností do určitého časového okamžiku. Její snahou je naopak zabránění neúměrného prodlužování soudního řízení. Jedná se o zásady, jenž nejsou neslučitelné a obě směřují k dosažení předvídatelného rozhodování.

Obecná hypotéza pro pátou kapitolu zní, že soudní rozhodnutí představuje soudcův konečný verdikt, který byl vydán na základě skutkového stavu zjištěného pomocí důkazní aktivity účastníků řízení.

⁹⁴ VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 223.

Pracovní hypotéza, že soudní rozhodnutí je podstatným produktem, který od soudu očekáváme a pro který tvrdíme všechny rozhodné skutečnosti v zájmu náležitého vyřešení dané věci, se potvrdila. Zejména na základě aktivní činnosti účastníků řízení, kteří se domáhají poskytnutí právní ochrany, lze usuzovat, z jakých závěrů bude soud při svém rozhodování vycházet.

Druhá pracovní hypotéza prohlašuje, že ačkoliv v našem právním řádu neexistuje precedenční systém soudního rozhodování, lze zejména nálezům Ústavního soudu precedenční účinky přiznat. Tato hypotéza se potvrdila v plné míře.

Nálezy Ústavního soudu jsou pro obecné soudy zpravidla závazné. Na druhou stranu však nelze vyloučit odchýlení od stávající judikatury, vždy však jen za předpokladu, že obecné soudy své odchýlení řádně zdůvodní. Ve svém nálezu tuto tezi Ústavní soud potvrdil, když vyslovil, „že nerefektování ústavněprávních výkladů obecným soudem představuje nežádoucí postoj znamenající porušení článku 89 odst. 2 Ústavy, pokud zde však nejsou přítomny zcela specifické okolnosti a důvody, pro které je třeba judikaturu Ústavního soudu revidovat“.⁹⁵

Pracovní hypotéza, která stanoví, že změna judikatury není ústavně nepřijatelná, se potvrdila rovněž v celé šíři. Obecné soudy mají ve skutkově obdobných právních případech v rámci závaznosti judikatury rozhodovat stejně. V zájmu předvídatelnosti soudního rozhodování, v zájmu právní jistoty a v zájmu důvěry občana v právo, je to více než žádoucí.

Adresáti práva mají v zásadě legitimní očekávání, že jejich v podstatných rysech skutkově shodný případ bude rozhodnut stejně, jako případy, které již byly dříve příslušnými orgány řešeny.⁹⁶

Nutno však podotknout, že změna judikatury není vyloučena. Pokud existují relevantní důvody, proč přistoupit ke změně ustálené judikaturní činnosti, odchýlení od ustálené rozhodovací praxe soudů je žádoucí a představuje základní instrument pro reakci na změny jak právního řádu, tak i společenského vývoje.

Vše potvrdil Ústavní soud, když judikoval: „že ve vztahu k závaznosti soudní judikatury by měl být již jednou učiněný výklad východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, nedojde – li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu více

⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna, sp. zn. III. ÚS 252/04

⁹⁶ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 25.

konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury“.⁹⁷

V duchu předvídatelnosti soudního rozhodování jsou výše zmíněné teze navrhovány i ve vládním návrhu nového občanského zákoníku, který problematiku předvídatelnosti rozhodování upravuje v ustanovení § 13. V důvodové zprávě k tomuto ustanovení je konstatováno, že každý má legitimní právní důvod očekávat, že jeho právní případ bude posouzen obdobně jako jiné typově shodné a již rozhodnuté právní případy.

Nicméně výkladem předmětného ustanovení se směřuje k zásadnímu postulátu, že se nenavrhuje založit právo účastníka na stejném právním posouzení jeho právního případu jako již jiné rozhodnuté typově shodné právní případy, ale spíše se zakládá jeho právo na náležité odůvodnění, bude – li jeho případ rozhodnut odlišně.

Obecná hypotéza šesté kapitoly prohlašuje, že vydání překvapivých rozhodnutí, jako důsledek nepředvídatelných postupů soudu, vede k porušení ústavně zaručeného práva na právní slyšení ve smyslu článku 38 odst. 2 LZPS a práva na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 LZPS.

Teze, že nejčastější příčinou vydání překvapivého rozhodnutí je nesplnění poučovací povinnosti soudu ve vztahu k účastníkům, byla zcela potvrzena. Souvislost lze nalézt zejména s ustanovením § 118a odst. 2 OSŘ. Jedná se o situaci, kdy v případě odlišného právního posouzení věci soudem než posoudil účastník, soud toto své posouzení účastníkům nesdělil a nevyzval je tak k doplnění tvrzení a k navržení důkazů, čímž se neubráníl překvapivostí soudního výsledku.

Příčinu překvapivosti rozhodnutí lze také nalézt při nereflexivní názoru vyjádřených v judikатурní činnosti vrcholných soudů soudy obecnými. To je plně potvrzeno, neboť v případě nerespektování ustálené judikatury, aniž by obecný soud uvedl patřičné a racionální důvody pro takové nerespektování, vydal soud pro účastníky nepředvídatelný výsledek.

Hypotéza stanoví, že je vydáno překvapivé rozhodnutí v případě rozhodování odvolacího soudu, který došel k odlišnému právnímu posouzení dané věci, než došel soud prvního stupně, aniž by však toto odlišné posouzení nějakým způsobem, zejména účastníkům, oznámil, se rovněž potvrdila.

Závěrečná hypotéza, že při vynesení překvapivého rozhodnutí dochází k odnětí práva účastníka vyjádřit se ke všem odlišným právním posouzením soudu, byla potvrzena v plné

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04

miře. Také se potvrdila skutečnost, že ve všech případech, kdy byla odňata účastníkům možnost se jakkoli vyjádřit k prováděným důkazům nebo jakkoli argumentovat v případě odlišných názorů soudů, došlo vydáním překvapivého rozhodnutí k zásahu do ústavně garantovaných základních práv, a to zejména do práva na právní slyšení ve smyslu článku 38 odst. 2 LZPS a do práva na řádný soudní proces podle článku 36 odst. 1 LZPS.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. vydání. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2007. 343 s.

HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010. 192 s.

HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád a soudní řád správní a předpisy souvisící s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 11. 2004. Praha: Linde Praha, 2004. 612 s.

HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád a soudní řád správní a předpisy souvisící s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, 2008. 648. s.

JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním*. Praha: LexisNexis (knihovnička Orac), 2005. 133 s.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 1024 s.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck. 1. vydání. 2009. 304 s.

PALA, Karel, VŠIANSKÝ, Jan. *Slovník českých synonym*. Praha 2: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. 439 s.

SHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 1202 s.

SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 464 s.

STAVINOHOVÁ, Jaruška, HLAUSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003. 660 s.

ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2009. Praha: Linde Praha, 2009. 1263 s.

Příspěvky ve sbornících

KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In Olomoucké debaty mladých právníků 2008. *Aktuální otázky normotvorby. Právo na spravedlivý proces*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2008, s. 74 – 78.

SPRINZ, Petr. Normativní povaha soudních rozhodnutí, její význam a další vybrané aspekty. In HAMULÁK, Ondrej (ed.). *Fenomén judikatury v právu. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2009*. Praha: Leges, 2010, s. 55 – 62.

Odborné časopisy

DAVID, Ludvík. Dokáže český soudce správně poučit účastníka při změně názahu na právní kvalifikaci? *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 7, s. 348 – 349.

DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 5 (Mimořádná příloha), s. 19.

HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 487 – 494.

KINDL, Milan. Malá úvaha o analogii ve veřejném právu. *Právník*, 2003, roč. 142, č. 2, s. 125 – 134.

KOPECKÝ, Martin. Uplatňování zásad jednotnosti a koncentrace ve správním řízení. *Právní rozhledy*, roč. 15, č. 13, 2007, s. 461 – 465.

SPÁČIL, Jiří. Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu a předvídatelnost rozhodnutí. Zákaz překvapivých rozhodnutí, jejich předvídatelnost a zásada dvojinstančnosti v judikatuře. Rekvalifikační kurz a zajišťování veřejných potřeb. *Soudní rozhledy*, 2010, poř. č. 83, č. 9, s. 324 – 327.

SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 46 – 49.

SVOBODA, Karel. Chceme legální nebo arbitrární pořádek? *Soudní rozhledy*, 2010, roč. 16, č. 10, s. 353 – 355.

SVOBODA, Karel. K připravované rekodifikaci civilního procesu. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 10, s. 343 – 347.

VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 221 – 224.

WINTEROVÁ, Alena. Přípravné jednání v civilním soudním řízení. *Právní fórum*, 2009, roč. 6, č. 6, s. 226 – 231.

Právní předpisy

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

Oficiální stránky ABZ slovník českých synonym [online]. [navštíveno dne 3. prosince 2010].

Dostupné na: <<http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/udiv>>.

Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku [online]. [navštíveno dne 9. února 2011]. Dostupné na: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz>>.

§ 139 německého občanského soudního řádu ZPO, ve znění poslední aktualizace 28. 12. 2010. [online]. [navštíveno dne 28. ledna 2011].

Dostupné na: <<http://de.wikipedia.org/Wiki/Zivilprozessordnung>>.

Judikatura

Nejvyšší soud

Rozsudek NS ze dne 28. března 2002, sp. zn. 30 Cdo 143/2002

Rozsudek NS ze dne 25. února 2003, sp. zn. 22 Cdo 1856/2002

Rozsudek NS ze dne 20. března 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002
Rozsudek NS ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 28 Cdo 514/2004
Rozsudek NS ze dne 15. září 2005, sp. zn. 30 Cdo 749/2005
Rozsudek NS ze dne 28. března 2006, sp. zn. 28 Cdo 2838/2005
Rozsudek NS ze dne 25. října 2006, sp. zn. 33 Odo 1405/2004
Rozsudek NS ze dne 30. ledna 2007, sp. zn. 28 Cdo 3256/2006
Rozsudek NS ze dne 9. července 2008, sp. zn. 28 Cdo 5378/2007
Rozsudek NS ze dne 30. září 2009, sp. zn. 32 Cdo 2271/2008

Ústavní soud

Nález ÚS ze dne 11. prosince 1997, sp. zn. IV. ÚS 218/95
Nález ÚS ze dne 5. března 1998, sp. zn. III. ÚS 480/97
Nález ÚS ze dne 8. července 1999, sp. zn. III. ÚS 224/98
Usnesení ÚS ze dne 11. prosince 2001, sp. zn. I. ÚS 530/01
Nález ÚS ze dne 15. ledna 2002, sp. zn. I. ÚS 336/99
Nález ÚS ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. II. ÚS 523/02
Nález ÚS ze dne 25. ledna 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04
Nález ÚS ze dne 3. března 2005, sp. zn. II. ÚS 329/2004
Nález ÚS ze dne 13. června 2006, sp. zn. I. ÚS 287/05
Nález ÚS ze dne 3. října 2006, sp. zn. I. ÚS 212/2006
Nález ÚS ze dne 21. února 2007, sp. zn. II. ÚS 490/04
Nález ÚS ze dne 17. července 2007, sp. zn. IV. ÚS 451/05
Nález ÚS ze dne 31. července 2008, sp. zn. I. ÚS 777/2007
Nález ÚS ze dne 26. ledna 2010, sp. zn. IV. ÚS 1431/2009
Usnesení ÚS ze dne 14. února 2011, sp. zn. I. ÚS 2362/09

Krajské soudy

Rozhodnutí KS v Ostravě ze dne 17. září 1998, sp. zn. 16 Co 69/98
Usnesení KS v Ústí nad Labem ze dne 22. ledna 2002, sp. zn. 10 Cdo 668/2001